[illegible] medicati fontes.

Q. D. B. V.

DISSERTATIO

CHEMICO - MEDICA

DE

FONTIBUS MEDICATIS ALSATIÆ,

QUAM

NUMINE SUPREMO FAVENTE

EX CONSENSU

GRATIOSI ORDINIS MEDICORUM

PRO LICENTIA

GRADUM DOCTORIS

RITE CONSEQUENDI,

DIE XXI. FEBRUARII A. R. S. M. DCC. LXIX.

SOLEMNI ERUDITORUM EXAMINI PROPONIT

FRANCISCUS ANTONIUS GUERIN, Argent.

A. A. L. L. & Philoſoph. Magiſter.

H. L. Q. C.

ARGENTORATI,

Typis JOANNIS FRANCISCI LE ROUX Regis ac Urbis, nec non Curiæ Epiſcopalis Typographi.

HIPPOCRATES.

QUÆCUNQUE verò aquæ ſalſæ, & crudæ, ac duræ ſunt, ad hoc quidem, ut eas omnes bibant, non bonæ ſunt. Sunt tamen aliquæ naturæ, & morbi, quibus tales aquæ in potu commodæ ſunt, de quibus ſtatim dicam..... Non enim fieri poteſt, ut alia aqua ſimilis ſit alii; ſed aliæ dulces ſunt, aliæ ſalſæ, & aluminoſæ, aliæ de calidis fluunt; ubi verò hæ ſimul inter ſe miſcentur, diſſident. *De Aër. Aqu. Loc. S.* XIV. & XXI. *T.* I. *p.* 336. & 340. Edit. Lind.

Balneum vero in multis morbis opem tulerit eo utentibus, ad aliquos quidem aſſiduè, ad aliquos non idem. Quandoque verò minus eo utendum eſt, propterea, quod homines ad hoc ſint imparati. *De Vict. Acut. S. XXXI. T.* 2. *p.* 295. ejuſd. edit.



Dessiné et Gravé par Striedbeck à Strasbourg.

VIRO

ILLUSTRISSIMO

ATQUE

EXCELLENTISSIMO

DOMINO DOMINO

FRANCISCO MARIÆ

DE GAYOT

REGI A SANCTIORIBUS CONSILIIS,

ANTIQUO APUD ARGENTORATENSES

PRÆTORI REGIO,

SUMMO

APUD REGIOS EXERCITUS

JUSTITIÆ, ÆRARII, ATQUE POLITIÆ

PRÆFECTO

PATRONO, MÆCENATI,

OMNI OBSERVANTIA DEVOTE

SUSCIPIENDO ATQUE COLENDO,

UT GRATIAM PATRI IMPENSE EXHIBITAM

ET SIBI FILIO CONCILIARET,

UT SE, SUAQUE STUDIA DE MELIORI NOTA

COMMENDARET,

HOC STUDIORUM SUORUM SPECIMEN

DEVOTISSIMA MENTE

D. D. D.

FRANCISCUS ANTONIUS GUERIN.

PRÆFATIO.

ARDUUM omnino eſt, ei plenam referre gratiam, qui in unum aliquem, aut alterum beneficia contulit, multo difficilius utique obvenit, illius meritis, qui publicæ omnium utilitati adeò mirè, adeò benignè conſulit, proſpexit, par quidquam invenire, cogitare, vel reſpondere velle; & quum exiſtimaverit veneranda antiquitas ei, qui hominibus prodeſſe conſtanter perſeveret, non modò non referri aut agi, ſed ne haberi quidem, aut excogitari ſaltem pares meritis gratias poſſe, ipſaque patria, cum HOMERO (1) & M. TULLIO (2) pluſquam perſuaſus, nihil poſſit eſſe jucundius, dulcius, deceatque ipſam eſſe chariorem nobis, quam noſmetipſos. Felix, ter Felix Patria! Alſatia ſummis naturæ dotibus dives! Beneficiis adeò grata me quoque excitaſti, ut pro facultate præcipuos & notiores ſalubrium tuarum aquarum fontes expanderem, celebrarem, me tibi gratum ſiſterem; utinam pro dignitate! Hoc verò munus eò lubentius in me ſuſcepi cum

elapsis duobus ab hinc annis te quoque omnium creatorum fata subire, te non omni parte beatam vigere, te venenatas herbas, vix dixerim, invitè alere, te tandem plantis venenatis infeliciùs horrere discusserim, publicè (3) sed ita defenderim, ut alumnis tuis ostenderem, quomodo sibi cavere, vel prospicere possint, si finem tuum forsam eludentes, vel casu decepti ex plantarum ordine aliquid noxii hauserint, & profectò facillimè, hæc tua producta meliori notione & usu data etiam salubria fore, demonstrare potuissem. Lætus igitur jura & merita tua hoc scripto defendam, evincam, quod provida, alma natura, quæ profecto nulla sui parte in te otiosa fuit, vario æque ac miro ordine, aëre saniori, levi, agitato, puro, terra fertili, pratis & agris, silvis & vineis, montibus & campis, rivis, fluviis, stagnis, commerciò, agricultura, & navigatione illustri, hominibus mentis perspicuitate, sagacitate, corporis robore, sanitate præstantibus, multorum generum animalibus, copia & utilitate variantibus, plantis ad cibos & medicinam, mercimonium & œconomiam inservientibus, mineralium varietate, medicamina, divitias, usum exhibente te ornans salubrem, tutam, commodam, opulentam, efficeret, ditaret; &, ut alia omittam, præsertim aquas non solum terram irrigantes, ad cœlum ascendentes, & illinc descendentes, omni viventi vitam vegetam, sanam, summam solo fertilitatem adducentes tibi requisitè suppeditaret, miris æque ac sapidis alimentis prospiceret, sed & tuis mortalibus tepidos, & mineralibus compositos fontes, hinc, inde scatentes, magis, minusve notos, usitatos, tanquam medicamenta gratuita, minùs periculosa, non ferro, aut igne excruciantia, siti vel fame conficientia, nec fœtore, acredine, amarore nauseabunda, tutò, jucundè medentia, gratiosè daret, cumulatè concederet, & ita probè largita esset, ut fibrarum vitia corrigere, sangui-

nem depurare, humores noxios educere, morbos debellare, vitam conſervare, extendere unuſquiſque poſſet. Multus omnino forem, limites opuſculi academici, & temporis parſimoniam excederem, ſi de ſingulis & omnibus quibus medicatis terra noſtra ſcaturit, fontibus pro re & dignitate dicere vellem, meliore tempore, majore otio, ut hæc digniùs exequar, B. L. benignè concedas, velim, ſupplicor; mihi enim adſumo alibi & ſuo tempore ſcribenda, quæ de fontibus ſequentibus vix hiſtoria, nec chemia hactenus notis, minùs uſitatis oſtendenda forent; ſunt autem illi....

1°. ASCHBACENSIS FONS perennis, odore fortiùs ſulphureus, vel potiùs putidus in Sundgoviæ Vallis *Huntzbach*, propè *Altkircham*, vico *Aſchbach* dicto neglectus & abſque tecto oritur, cujus tamen lotiones hominibus morbo cutaneo ab acri colluvie oriundo detentis mira præſtitiſſe, propria, & gratiosè ad me data Epiſtola (4) Celeberr. & Doctiſſ. D. D. HOFFER M. D. Practicus, & naturæ Scrutator *Mülhuſii* longè feliciſſimus, propriis obſervationibus edoctus teſtatur.

2°. ARTELSHEIMENSIS FONS ſitus inter Rhenum & Seleſtadium perennis aqua dulci, levi refertus puteus, cujus laticem accolæ & in potum, & in Balnea ad morbos varios ſuperandos ſæpius felici ſidere adhibent; præcipuè verò hanc aquam hyſtericos, arthriticos & paralyticos juvaſſe narrant; propriaque obſervatione ab optimo & nunquam ſatis adamando meo Parente habita conſtat, quod ipſi cognata honeſtior fæmina nimios olim artuum dolores perpeſſa, tandem optima, & quæque eludente paralyſi detenta his Balneis optime ſanata fuerit.

3°. BIENSIS SILVÆ FONS odore valdè fœtidus,

ſulphureus putatus haud longiùs ab Oppido *Lauterburg* Alſatiæ inferioris in ſilva, vulgo *Bewald* dicta, ſuas aquas eructat, quibus accolæ rudiores ad plures artuum, & cutis morbos externè feliciùs utuntur.

4°. BLOZHEIMENSIS FONS odore putrido ſulphureus creditus, *Sundgoviæ* vico *Blozheim* verſus civitatem *Baſileam* ſito proprius ad morbos cutaneos valdè utilis cenſetur, & à D. D. HOFFER literis citatis jure merito, licet neglectus ſit, extollitur, multumque efficax reputatur.

5°. S. GANGULPHI FONS mihi relatu D. EHRHART M. D. & Practico Argent. feliciſſimo, Affini honoratiſſimo notus, quo conſtat, illius montis Alſatiæ ſuperioris, non longiùs à vico *Bühel*, & circiter una leuca ab Oppido *Gebwilla*, hujuſque ſeptentrionem & occaſum verſus, cui inſidet S. GANGULPHI ſacellum, plagam ſcaturire aqua honore culta, perenni, pellucida, levi, frigida, vix ſapore, vel odore prædita, quoad ſenſus dicendis *Wattweileranis* valde ſimili, impetu & copioſiùs erumpente, quæ partim in *vallem floridam* vulgò *Lauttenbacher-thal* præcipitata, partim ligneis tubis ad vicinam ædiculam, & ejus Balnei labra ducta, conterraneis ad paralyſes, ſcabies, artuum dolores, hypochondriorum mala, & alias hujus farinæ ægritudines ſanandas, haud levi ſucceſſu, ſæpè ſtupendo effectu, ut Balneum frigidum (5), optimè agit.

6°. KITTELSHEIMENSIS FONS, odore fætidus, & cujus meminiſſe voluit Illuſt & Doctiſſ. SCHOEPFLIN (6), ad vicum *Kittelsheim*, leucis circiter tribus cum dimidia ab *Argentorato* verſus *Tabernas* diſtans perennis puteus ſulphur olet, etſi maximè neglectus ſit, viribus præſtans, & lotione ad papulas, ulcera, ſcabies tollendas valde utilis ab accolis ruſticis reperitur, colitur.

7°. LAMPERTI VALLIS FONTES Bituminosi, quorum præcipuus, & veteribus quoque notus, non longè ab oppido Alsatiæ inferioris *Wœrd* propè vicum *Lampersloch*, è cujus terra bitumen passim exæstuat, in pratis uliginosis puteus, duodecim pedes parisinos profundo, & quinque lato æquans, situs est, cujus aquæ innatat materies spissa, tenax, mellis consistentiæ, coloris nigricantis, odoris adeo volatilis, & graveolentis, ut aliquoties ejus odor ad mille passuum distantiam penetret, saporis nauseabundi, & amaricantis, ad flammam mox concipiendam nec adeo facilis. Retulerunt de hoc fonte HERZOG (7) ROESLIN (8) BOECLER (9) ut alios taceam, præcipuè verò HOEFFEL (10) multa egregia, certiora, meliora aliis, chemicè & medicè dijudicata nobis fusè tradidit, statuit, ejusque mentionem (11) Illust. SCHOEPFLIN fecit. Inprimis verò debitumine, terris, & fontibus bituminosis variis, & numerosè in Alsatia vigentibus, atque præsertim de illo vallis *S. Lamperti* merito & maxime consuli & coli meretur egregium æquè doctè, scite, historicè, ac chemicè pro solito more conscriptum, & illis cedro dignis monumentis *Histoire de l'Academie Royale des scienc. & bell. Lettr. de l'Année M. DCC. LVIII. à Berlin*, pro dignitate insertum opusculum de bitumine Alsatiæ ab Excellentiss. Doctiss, & longè Celeberr. D. D. SPIELMANN M. D. & P. P. O. ita concinnatum, ut omnes scriptores ad hæc bituminosa hactenus facientes multò & mire superaverit. Hujus bituminis vires, magis quam aquæ ejus, efficaces & notæ experientia teste in ulceribus vetustis mali moris, in pedibus œdematosis exteriùs adplicatæ optimos præstant effectus. Aliis quoque morbis opponendas HOEFFEL hinc, inde solidis argumentis stabilire adnititur; quum verò medicorum observatis, quod lugeo, hæc nondum evicta proferantur, eis vix fidem habeo. Interim vovens rogo, ut

optimi conterranei optimis remediis tam divites, nostris ad ægrotorum commoda adeò valentibus, pericula faciant, nostris, dico, priùs & potiùs utantur, quam alienis. BOECLER quoque *L. c.* alicujus bituminosæ scaturiginis *Leberiæ Vallis* vulgo *Leberthal* propè vicum *Geesbach* in Alsatia superiore stillantis in mentionem incidit, vixque ullo usui quam œconomico hactenus adcommodatum esse, innuit.

8°. RIXHEIMENSIS FONS leviter muriaticus, in aliquo viridario propè Sundgoviæ vicum *Rixheim* productus, & vix notus, vix ullis inservit commodis.

9°. SULTZENSES FONTES muriatici, perennes, pellucidi, fortiori sapore salino linguam adficiunt. Horum unus intra muros Alsatiæ inferioris castri *Sultz* profundè scaturiens, (12) omnibus Alsatiæ similibus præstantior, ab antiquo jam notus, sæpius injuria temporum oblitus, nunc autem optimè restitutus, & curatus inservit, ut in cognomini castri vico sal exinde cum lucro coquatur, & hujus laticis libra una drachmas salis communis sex largiatur; raro tamen usui medico accedit; quamvis aliæ quoque aquæ salinæ inibi existentes, nec ad sal parandum adhibitæ, neglectæ medicatum maximè externum sæpè certiorem producere possent. Alius insignis quoque intra mænia (13) oppidi *Sultz* in Alsatia superiori, ad cujus montis radicem in agro equitum melitensium, fere nullo adcommodatus usui, & quod dolendum, planè neglectus exstat. Siccine naturæ optima dona vili pigritia spreta jacent?

10°. WASSELNHEIMENSIS FONS (14) acidulus, levis, pellucidus, haud acutus, ad vicum majorem Alsatiæ inferioris *Wasselnheim* quinque ab *Argentorato*, ad quam hodiè spectat, versus occasum, leucis situm, oritur, qui nec usu, nec fructu hactenus valdè inclaruit.

11°. WIDENSOLENSIS FONS pellucidus, nullo ſapore, vel odore ſenſus ferientes continet aquas, leves, puteo caſa fragili tecto receptas, ad ſacellum S. DIONYSII in ſilva Alſatiæ ſuperioris, propè vicum *Widenſol*, leuca una à munitiſſimo oppido *Neobriſaco* diſtantem, ortas, quas accolæ multa excolunt veneratione; obſervavitque in naturam rerum noſtrarum probè curioſus D. EHRHART M. D. juvenem ruſticum, olim ab infantia ex omni membro paralyticum, his aquis tanquam balneis frigidis aliquoties utentem, optime ſanatum, vegetum, robuſtum.

Aſt quoque, neſcio tamen quo fato aut vili negligentia, miſerè perierunt in Alſatia ſuperiore olim vigentes, maxime ſalubres, & magis uſitatæ *thermæ Rappoltivillanæ* (15) & *acidulæ Geberſwillenſes*.

Hæc jam ſunto, quæ aliis, quæ mihi de fontibus patriæ medicatis parcè uſitatis, minùs notis innotuerunt; neque comprehendo, qua ratione aliqui, nec infimæ notæ ſcriptores, *acidulas Lotharingiæ Buſſanas* Alſatis ad ſcribere voluerint, adhuc minùs videò, cur Cl. ZUCKERTS (16) *Grieſbacenſes* & celeberr. LIEUTAUD (17) *Selteranas* aquas, neſcio, quo fato decepti, in Alſatia natas, recenter edixerint. Sueta diſceptationis Medicæ brevitate coërcitus omnes medicæ artis cultores interim ſupplicor, ut in dictos fontes chemicè & medicè curatiùs inquirere, eos frequentiùs experiri velint; mihi enim remanet, modo promiſſis firmius ſtare, exſpectatis certius reſpondere valeam, ut & hos regionis noſtræ fontes notione hiſtorica, & medica, uſu & fructu clariores ſiſtam, quæ à longo retrò tempore ſuis accolis, & externis bona & ſumma præſtiterint, plurimos mortalium conſervarint, priſtino vigori, optimæ ſanitati miſeros mirè reſtituerint, evolvam.

(1) *Odyssea* L. IX. ψ. 34. ὡς ὀ δὲν γλύκιον ἧς πατρίδος ...
(2) Libr. *de orator.* & *finib.*
(3) *Dissert. de vegetab. venenat. Alsat.* sub præsidio Celeberr. D. SPIELMANN Præceptoris, atque fautoris mei, ad cineres usque colendi habita *Argentorati* 1766.
(4) Litteris æque doctè concinnatis, ac humanissimè Mülhusii die XII. Januarii 1769. ad me datis.
(5) Ad hæc præprimis consuli meretur FLOYERS M. D. ψυχρολουσία... vertente SOMMER M. D. Germanicè in 8. *Breslau* 1749. edita.
(6) *Alsat. Illustrat.* T. II. p. 255.
(7) *Chron. Alsat* L. III. cap. XVIII. p. 59. Germ.
(8) *De Silva Vasgov.* p. 28. sqq. *Argent.* 1593. 8. Germ.
(9) *Cynosur. Mat. Med. Continuat.* T. II. Part. III. p. 856.
(10) *Dissert. de Hist. bals. miner. Alsat. seu Petrol. Vall. S. Lampert. Argent.* 1734.
(11) *L. c.* T. I. p. 13. T. II. p. 230.
(12) SCHOEPFLIN *L. c.* T. II. p. 242.
(13) Idem *L. c.* T. II. p. 84. planè contrarium, nescio, quo argumento statuit.
(14) Idem *L. c.* T. I. p. 14. primam ejus, in quantum nosco, notitiam scripto dedit.
(15) Idem *L. c.* T. I. p. 14. multum authorum numerum ad hos duos fontes facientem adducit, cui JOH. BAUHIN, & SCHENCK infra citandi omnino addi merentur, nec non à CLIVOLO, FUCHS, & GESNER, qui aquas Geberswillenses unanimi ore thermas adpellant Libro de Balneis p. 265. a. 272. b. 297. a Venet. apud Juntas 1553. in fol. consuli merentur.
(16) *Systematische Beschreib. aller Gesund-Brunnen und Bäder Teutschlands* in 4. *Berlin und Leipzig* 1768. p. 46.
(17) In suo egregio opere *Precis de la Matiere Medicale* p. 102. *Paris* 1766.

§. I.

§. I.

AVENHEIMENSIS FONS odore putidus, æſtate frigidus, hyeme calidus, Gallis *les bains d'Avenheim*, Germanis *Avenheimer Bad*, hactenus authoribus & Medicis ignotus.

HISTORIA. In vico Alſatiæ inferioris *Avenheim* ab *Argentorato* tribus, à *Tabernis* circiter quatuor leucis & à via regia ad aliquot centum paſſus cœlo ſub benigno diſtante, cujus incolæ multa & longa plerumque fruuntur ſanitate, nec unquam à morbis, aliàs ab aqua oriundis, detenti in vallecula degunt, terra variegata argillacea ludente. ad ortum & auſtrum aperta, ad occaſum, & ſeptentrionem collibus clauſa, cujus agri terra calcareis abundat lapidibus, & varia æque ac mira in lapides converſa, præprimis maris & rivorum conchylia ſub ſe condit. In ipſo vico jugis puteus ſcaturit, qui pelvim in profundum & latum quînque ad ſex pariſinos pedes æquantem, ſimili aquæ quantitate omni ſub anni tempore, etiam magis æſtuante ſirio copioſius refertam, uſui diætetico hominum & animalium inſervientem ſiſtit. Nec improbè argui poteſt varia mineralia in ejus collium ſtratis contineri, quum ad harum meridiem & ſeptentrionem multæ ſcaturigines cuprum & ferrum, aqua ſua ſenſibus

oblata, mentiantur, & inter eas alia ad occaſum ſcatet, quæ brevi tempore quæquæ in illam illapſa lignea lapideis obducit cruſtis.

QUALITATES. Aqua hujus fontis palato grata, purior, & adeo pellucida, ut minimum corpus, in ejus fundo jacens, diſtingui poſſit; hyeme vapores copioſius ſpargens, licet puteus nunquam tectus, ſed omni aeri expoſitus ſit, nunquam ſummo congelatur frigore. Aqua ejus copioſiſſimè pota facillimè corpus tranſit, odor ejus putidus adeo fortis eſt, ut à diſtantiâ paſſuum quadraqinta nares feriat, & rivulus ex in manans, quin glacietur, plane idem odoratus ſiſtit phænomenon. Odor tamen adeo fugax eſt, ut aqua vaſis recepta brevi omni careat odore.

EXPERIMENTA. Corpora quæquæ, & animalia huic aquæ immiſſa, etiam ad corruptionem proniora, multo diutiùs, quam in aliis aquis, ſe integra conſervant, & difficillimê corrumpuntur: omnis humor, qui hyeme & frigore duruerat, ipſi injectus mollitur tepefactus, & breviſſime tabescit ejus calore: æſtate verò quæ contingit, acrius frigida reddit: obſervantur plantæ illa nutritæ, inprimis Tetrapetalæ regulares, *Tetradynamiæ ſiliquoſæ* L. vi & acredine eminentiori pollentes. Cum ſyrupo violarum vireſcit: cum infuſo gallarum nunquam nigreſcit: cum oleo tartari p. d. illi injecto turbida redditur: Solutus in acido nitri mercurius ei mixtus, ſubita & turbida mutatione colorem citrinum producit: pulvis citrinus fundum petit: hujus aquæ triginta & octo libræ cucurbitæ vitreæ & balneo arenæ commiſſæ cauta evaporatione ad duas uſque libras reductæ, frigido expoſitæ, ad fundum maſſæ ſalinæ, micantis, lamellatæ drachmam unam dimiſerunt: ſeparatus liquor ulterius igne evaporatus, ad ſiccitatem uſque redactus terræ merè calcariæ, abſorbentis, ſubtiliſſimæ drachmas duas exhibuit, quæ nullo ſale præditæ erant: multum doleo, quod tem-

poris penuria impeditus hunc fontem, & ejus contenta curatius & prolixius examinare nequiverim.

Principia. Præter aerem, multum purioris aquæ, nec parum terræ calcariæ ſubtiliſſimæ hunc fontem, etiam vitrioli acidi veſtigia, & Bituminoſi quid, continere argui poteſt; & illius compoſitionem alcalina quoque intrare, vel alcali foſſilis plurima adeſſe indicia, experimenta declarant: ita quidem ut hujus recenter hauſtæ aquæ una quæque libra multum volatilis putidi, maſſæ ſupra dictæ ſalinæ grana duo, terræ calcariæ grana quatuor ad mininum in ſe foveat.

Vires ejus emollientes, detergentes, aperientes, depurantes, minùs roborantes, abſorbentes, demulcentes eò certior ſtatuere audeo, quum multa conſtet experientia, quod pota mentem exhilaret, urinam fortiùs provocet, & adeo ſanguinis motum acceleret, exagitet, ut à non ſuetis per aliquos dies hauſta, cutim ſanguine & puſtulis, aſt brevi evaneſcentibus, quaſi ſuffuſam exaſperet, quo dato appetitus augetur, digeſtiones melius adjutæ, optime procedunt; lotione ejus corpus agile, alacre redditur. Videtur ſanitas vici incolarum ab ejus continuo uſu pendere maximè integra, & longæva, quum longè plurimi ſeptendecim luſtra ſuperent. Et quod mirandum, licet æſtuante corpore & ſirio hanc aquam gelidam avide plerumque & ad ſatietatem uſque ingurgitent, attamen facile, impunè, immo cum corporis euphoria petit organa excernentia; nec ullus in vico degentium unquam ſcabie infectus viſus fuit, vel alio cutis morbo excruciatus erat, quamvis duris, acrioribus nutriantur; febres occurrunt multo rariores, nec calculo nec ſabulo ullus eorum detentus fuit. Culinis quoque & pecoribus eadem utilitate, & commodo inſervit.

Usus internus, uti dixi, & externus eſt; experientia multa, tempus vetuſtum multoties, & innumeros ruſticos vicinos docuerunt, hunc laticem potum maximè

à viſcido & acri oriundis morbis, phthyſicis quibuſdam, atrophicis quoque omnis ætatis, & ſexus mederi, diverſas ſcabies belle perſanare, cutim fœdatam, aſperam reddere nitidam, levem, atque, & inſimul lotionibus ſæpe repetitis hos morbos eò facilius, certiuſque debellare.

§. II.

CASTINETENSIS FONS, Gallis *les Eaux de Chatenoy*; Germ. *Keſtenholzer-Bad*, de quo optimè meruit D. KURSCHNER M. D. (1) & Phyſicus *Benfeldæ*, hujus quoque mentionem fecit Cl. ZUCKERTS (2), eumque muriaticis mixtis & tepidis adſcribit.

HISTORIA. Vicus *Keſtenholtz* Alſatiæ inferioris, amœnus, fertilis, ab urbibus *Argentorato* undecim leucis, à *Seleſtadio* una leuca cum dimidia, & verſus hujus occaſum, à vicis *Kinsheim*, & *Orswiller* parùm diſtat, cujus in vicinia ad radicem alicujus *Vogeſi* tractus, & montis *Hahnenberg* dicti, in prato paludoſo puteus perennis, vulgo *Badbrünnlein*, ſuperſtructâ caſâ, cujus parietes cryſtallis efflorеſcentibus micant, contectus ſcatet, ex quo varii canales ad balnei domum propè vicum exſtructam in uſus balnearum calidarum tranſmittunt; ſuperſtes vero & ſuperflua ejus aqua pratum irrigat, ejuſque arundines materie alba, ſalſa obducit, incruſtat; unde paluſtres prati aquæ ſunt ſalſæ & præ ſimplici, & limpidiſſima à pecoribus appetitæ. Qui fons ſolummodò rudioribus, ſcabie adfectis, præſertim judæis notus, tandem indigenis, orbi litterato ante aliquot luſtra bono cum commodo innotuit.

QUALITATES. In receptaculo hæc aqua adparet turbida, forſan ob flavum limum aſſeribus aquas ſepientibus inhærentem, & putei fundum obtegentem, omni anni tempore tactui mollitiem, & teporem, guſtui ſaporem haud nauſeoſum, leniter ſalſum, odorem naribus ad ſulphureum accedentem, viſui vaporem copioſe, & jugiter avo-

lantem exhibet, licet hausta, tranquilla, limpida, & omnis odoris brevi expers sentiatur. Gravior est una quadragesima, & octava parte ipsis purioribus aquis destillatis.

Experimenta. Aqua hæc cum lacte amicissimè coit, & cum eo cocta illud nullatenus mutat: liquoribus cœruleis adfusa nec minimam coloris mutationem inducit: acidum vel alcali ipsi additum nullam producit effervescentiam: tamen oleum tartari p. d. illi admixtum, tandem ex illa pulverem album præcipitat: decoctum gallarum nullum in ipsa producit nigredinem: ut facile ebullit, ita refrigeratur: legumina cum latice cocta optime emolliuntur: saponem bene solvit, & excipit: in illa mercurius acido nitri solutus ut pulvis albus dejicitur, qui debito modo sublimatus mercurium sublimatum sistit album, non sapidum, & aqua nullatenus solvendum, cum aqua calcis vivæ tritum nigrescentem: lintea hac lota nitidè albescunt: soluta ferri & cupri vitriola his aquis mista, aliquo tempore sibi relicta reliquerunt terras suorum metallorum ad fundum dejectas: argentum acido nitri solutum ei adfusum sub forma pulveris albi fundum petit, & huic argento dejecto quid acidi salis adhærere, ejus volatilitas, major ad fluxum dispositio declarant, quod crucibulo & igne tractatum *lunam cornuam* sistit: quæ argenti solutio majori hujus aquæ quantitati immissa pulverem cœruleum exhibet: plumbi acetum præcipitat album, quod crucibulo probatum in plumbum *cornuum* abit: libræ Medicæ quatuor usque ad reliquias sex circiter unciarum cautè destillatæ humorem transtillatum nec sapore nec odore præditum exhibent: relictus vero liquor leni igne & lenta evaporatione ad siccitatem usque actus tres drachmas massæ solidæ, griseæ dedit: hæc materies tamdiu aqua adfusa puriore, usque dum amplius nihil sapidi traderet, lota tandem ad grana triginta quinque terræ siccatæ, griseæ reducta fuit: lixivia vero pla-

cido igne ſenſim ad cuticulæ adparitionem evaporata, frigido commiſſa contextas, varie formatas, longas & cubicas ediderunt cryſtallos, quæ carbonibus injectæ partim crepitant, aliæ facile & tranquille fluunt, atque in veram calcem abeunt: libræ quadraginta & octo Medicæ ad ſiccitatem uſque reductæ reſidui griſei uncias tres & drachmas duas exhibuerunt, cujus unciæ duæ totidemque drachmæ aqua ſolutæ, & repitita adfuſione aquæ, uſque dum nullus vigeret ſapor ſalinus, lixivium inſpiſſatum ad cuticulam, & aliquibus diebus ſibi commiſſum drachmas ſex & grana viginti quinque ſalis puriſſimi, in parallelipedas, longitudine digitum ſuperantes cryſtallos concreti formavit: reliquum denuo evaporatum, ad cuticulam redactum, largitur ejuſdem ſalis unciam ſemis, ſcrupulos duos & grana duodecim, cui parviores non ſeparandæ cubicæ cryſtalli adhærent: relicto denuo, & eadem via tractato, tandem drachmæ ſex & grana octodecim obtinentur: quod remanens ad ſiccitatem uſque igni admotum, denique micarum ſalis ſub fuſci, in igne crepitantis, haud ingratum empyreumaticum odorem ſpargentis, tandem in carbonem abeuntis drachmam unam ſiſtit: ſuperſtes terra purior, ſubtilis, drachmas duas & totidem cum ſemiſſe ſcrupulos ponderans remanet, cui oleum vitrioli tam diu adfuſum, uſque dum ſaturata amplius non effervet, obvenit, ut *cryſtalliſatione* ſal, ſic dictum *ſeleniticum*, efficiat: remanet tamen portio in lixivio, acido vitrioli nullatenus nupta, mere vitreſcens terra, quæ cum æqua parte ſalis tartari violento igne liquata vitrum flavum procreat.

PRINCIPIA ejus ſunt aer; aqua, quæ ad minimum ſolidorum ſub ſe contentorum quantitatem centies, vigeſies & ſepties ſuperat; ſal mirabile glauberi, ſal commune; terra calcaria; terra *vitreſcens;* & aliquid petrolei vel alius bituminis. Sal mirabile ad ſalem communem dupla ſub ratione ſe tenet, hoc vero ad terram calcariam

ut viginti & unum ad quinque, ad vitreſcentem ut viginti & unum ad tria inhæret. Bituminoſi quid, aſt adeo ſub parca quantitate, ut calculum non admittat, quoque ipſi ineſſe experimentis convictum manet, & ita aqua abundans principia disjuncta obruit, ut ejus libra una vix dictorum ſalium ſcrupulos duos in ſe foveat.

VIRES ejus ſunt leniter digerentes, ſtimulantes, incidentes, aperientes, demulcentes, fortius diluentes, relaxantes, abſtergentes.

USUS INTERNUS vix ullus; conſtat vero experientia æque varia, ac veteri has aquas EXTERNE ſub forma lotionum, & balnearum calidarum adhibitas doloribus artuum, inprimis ſcabiei optime conducere.

(1) *Diſſertat. de font. medicat. Caſtenac. Argent.* 1760, cujus præcipua hic ſiſto.
(2) *L. c.* p. 206.

§. III.

HOLZENSIS FONS, *les bains de Holzbad* Gall. *das Holzbad* Germ. de quo primariò & egregiè ſcripſit D. D. KRATZ (1) M. D. & Practicus Argent. longè feliciſſimus, & eum aquis fundi adnumerat.

HISTORIA. In Alſatia inferiore ab urbibus *Argentorato* quinque, *Seleſtadio* quatuor, oppidis *Benfelda* una, & *Barr* duabus leucis puteus perennis ab *Udalrico*, dicunt, ſæculo decimo detectus, duodecim circiter pedes profundus, ſat amplus, ab injuriis terræ, aeriſque defenſus extat, qui magnam vim aquæ nunquam deficientis capit, & mediante antlia, ipſi adnexa, ejus latex per canales ligneos in caldaria diverſorii ſatis ampli, ut balneis inſerviat, derivatur; ſolum ejus, cujus aer purus, fertile, amœnum, parùm elevatum, & planum jacet.

QUALITATES. Aqua hæc levis, mollis, purior, pellucida, odoris & ſaporis expers, æque ad culinam, ac diætam accedens, vario ſub anni tempore ad quinqua-

gesimum septimum thermometri *Fahrenheitiani* gradum friget, nec ulla atmosphæræ varietate variat; & adeò levis est, ut parum aquæ purissimæ destillatæ cedat suo ponderi comparatæ.

Experimenta. In vitrum ex alto cadens aqua *Holzensis* strepitum edit, & bullulas ad fundum & parietes, sensim superiora petentes procreat: solidum in aere uncias tres, drachmas duas, & scrupulum unum, in aqua destillata verò uncias duas & grana duo pendens, in hac aqua uncias duas & grana quinque ponderat: cito calefit, & refrigeratur: saponem benè solvit, & cum eo spumescit: legumina coctione facillimè emollit: diutius in vasis adservata, semper pura, incorrupta manet, ita quidem, ut per septimestre spatium vitris clausis, & apertis contenta nullum putredinis, aut sepositæ materiæ signum exhibeat: lac illi mixtum non turbatur, nec cum ea coctum coagulatur: syrupus violarum, decoctum gallarum, argenti, mercurii vivi, sublimati, scoriarum reguli antimonii, aluminis solutiones, oleum tartari p. d. spiritus vitrioli, salis amoniaci nullam ipsi colorem alienum inducunt, nullum dejectum efficiunt, alia haud procreant, quam aquæ simplici inducerent: attamen acetum plumbi abinde parumper mutatur, at levissime albescit: libræ centum & quadraginta medicæ evaporatæ pulveris crystallis fuscis præditi unciam unam, drachmas tres, & scrupulum unum reliquerunt, qui liberiori aeri noctu expositus madidus evadit, augetque pondus suum drachma dimidia, & cujus uncia dimidia retortæ vitreæ, & balneo arenæ, usque dum candescit, imposita guttas quasdam acidi largitur, quæ lene empyreuma contraxerunt, & cum oleo tartari p. d. fortissimè effervescunt: reliqua massa fixior tandem violentissimo igne fluit, & aeris humidum sibi unit: altera ab evaporatione relictæ prioris massæ portio adfusa aqua tamdiu lota, usque dum nihil amplius sapit, ad cuticulam lixivium

eva-

evaporatum format cryſtallorum badiarum ſcrupulos quatuor, quarum quædam priſmaticæ in igne fulminant, aliæ cubicæ crepitant, aliæ denique amaricantes, pararellipedæ fluunt, tandem in calcem abeunt: caldariorum tandem per longum tempus adhærens concretum, aſpectu ſplendens, lamellatum adfuſo vitrioli ſpiritu valide effervet, quod deinde aqua dilutum, *filtratum*, evaporatum, *cryſtalliſatum* plumoſas, *ſeleniticas* producit micas: hoc idem terreum concretum cum aqua in globum formatum, furno figuli commiſſum, coctum, globum in pulverem fatiſcentem, humidum aeris adtrahentem, plenè calcarium efficit, ſiſtit. Hæc verò experimenta eo majorem fidem mereri, ut adſeverem, mihi temperare non valeo, quum ſub auſpiciis viri & chemici experientiſſ. & excellentiſſ. D. D. Profeſſ. SPIELMANN, pleraque inſtituta, capta fuerint.

Principia ſunt aer, copioſiſſima aqua purior, ſal commune, ſal GLAUBERI, nitrum, terra calcaria, vitreſcens, nec non bituminis, vel petrolei parca veſtigia. Ad aquam ſimplicem contenta reliqua ſe circiter habere videntur, ut unum ad bis mille & triginta duo, atque profectò minima ſub quantitate ſolida huic fonti inhærere, vel ſola ejus major aquæ levitas demonſtrat, evincit.

Vires ſunt diluentes, relaxantes, leniter aperientes, depurantes, demulcentes; mihique videtur, ſalutares hujus aquæ effectus obſervatos maxime ejus levitati, puritati, ſubtilitati adſcribi poſſe.

Usus internus rarior; Externus, caliduſque frequentior, quo ſcabies tolluntur, obſtructa aperiuntur, dolores varii & convulſiones ſedantur; quid immo D. D. WEIGEN M. D. & artis obſtetricandi hujus urbis Magiſter & Practicus longè celeberr. obſervavit, uſum internum & externum hujus laticis in doloribus artuum, horumque fungis, menſium ſuppreſſione, fluore albo, ſimul in vulvam aquis injectis, mira præſtitiſſe, optime

ſanaſſe; alii quoque obſtructa & infarta viſcera, motus hyſtericos & hypochondriacos hoc balneo valde tepido multoties repetito ablatos, extinctos ſummè admirati ſunt.

(1) *Diſſert. Hiſtor. font. Holzens.* ſiſtente *Argent.* 1760. hujus ſummam exhibeo. Illuſt. SCHOEPFLIN *L. c.* T. I. p. 14. quoque hæc balnea obiter innuere voluit.

§. IV.

NIDERBRONNENSIS FONS, Gall. *les bains de Niderbronn*, Germ. *Niderbronner*. *Bad* eſt muriaticus compoſitus tepidus, jam ab anno M. D. LXV. authoribus notus, qui varii GUINTHER (1) THEODORUS *Tabernæmontanus* (2) RŒSLIN (3) JOH. BAUHIN (4) REYHING (5) REISEL (6) SCHŒPFLIN (7) varia docuerunt, hos omnes ſuperaverunt, & de hoc fonte optimè meruerunt LEUCHSENRING (8) & ZUCKERTS (9.)

HISTORIA. Alſatiæ inferioris vicus *Niderbronn* à *Weiſſenburg* & *Bitſch* ſex, ab *Hagenoa* & *Buxovilla* quatuor, ab *Argentina* novem leucis diſtat, cujus ager fertilis æque ac amœnus eſt. Montes vicini ſunt metallorum & pyritarum glebis feraciſſimi. In proxima valle *Jægerthal*, una leuca à fonte remota, magna vis minerarum & pyritarum offenditur, ut taceam bitumen, petroleum, ſulphur, vitriolum, lithantraces, argillas, terras calcarias, bituminoſas, ſabuloſas, martiales undequaque & in vicinia copioſius diſſeminatas, olim & hodiè reperiundas, quas tranſmeat fontis hujus aqua, & erumpens duobus continetur receptaculis, quorum unum ſuperius, alterum inferius dicitur, ex utroque in uno horæ minuto laticis ſexcentum & nonaginta ſex libræ effluunt, unde ſcaturiginis magnitudo & vis patet, atque haud mirum ſit, aquam ſic continuo agitatam viſui ſe turbidam & ad fundum limo plenam ſiſtere; interdum tamen, aſt rarius,

adeo pellucet, ut quidquid in fundo jaceat, accuratius distingui possit; extracta verò & quietè vasis commissa per certum tempus limpida, pellucida, nec bullis aereis, nec motu intestino agitata adparet, nec temperie aëris, nec quantitate hæc fundi aqua unquam se immutat. Limus rubiginosus non solum in receptaculis, sed & in prato aqua hac irrigato copiosè reperitur.

Qualitates. Hausta pellucet; odor ejus, similis humi madefactæ & acidi salis fumantis, facillime avolat, disparet; sapit aquam sali communi levissime conditam, & leniter titillando grata salsugine gustum adficit. Licet tactui frigida adpareat, tamen tepidis adnumerari meretur aquis, quum thermometrum *fahrenheit*, etiam sub diversa aëris temperie in fontem demissum, semper ad sexagesimum ducat gradum. Pluviæ & aquæ distillatæ ab ipsa præponderantur. Limus dictus aquæ odorem naribus offert, & sapor ejus est salsus.

Experimenta sub directione & opera Excellentiss. atque celeberr. D. D. Profess. SPIELMANN, Academiæ nostræ ornamenti capta, adeò vera declarant, quod idem vitrum, aqua destillata plenum, uncias quatuordecim, drachmas quatuor & grana quinquaginta tria æquans, Niderbronnensi oppletum sub eodem volumine uncias easdem, sed drachmas quinque, & grana decem ponderet: facile ebullit, & legumina cum ea cocta optimè emollit: liberiori aëri exposita, & quodam elapso tempore leniter bullas, & pauciores rubiginosas partes superiora petentes, dein ad fundum descendentes format: æstate etiam paucioribus diebus, aëre frigido post decem dies ipsi salsa supernatat cuticula, atque pro eadem temporis ratione hæc aqua sic tractata magis magisque salsa, sed inodora evadit: lac ei mixtum non cogitur: succum vegetabilium cæruleum nullatenus mutat: nec cum acido, nec cum alcali effervet, licet alcali adfusum, tandem ex ea pulverem album dejicit: sal ammoniacus in eam receptus,

urinosum non dimittit: alumen solutum eam non turbat: saponem solutum coagulat: in solutis antimonii scoriis, & hepate sulphuris ad secessum sulphur cogit: illi, cum limaturæ ferri digestæ, decoctum gallarum adfusum fortius nigrescit, & evaporatum ferri crocum copiosum ad fundum dejicit: soluta vitriola illi adjecta tandem suas metallicas terras præcipitant: mercurius in acido nitri solutus ab hac aqua præcipitatur, & ut pulvis lætè aurantius, si parca aquæ quantitas, sin insignis recepta fuerit, tunc perfectè citrinus ludit: mercurius verò sublimatus sub specie pulveris albi fundum petit: argentum in acido nitri solutum, & plumbum in aceto suspensum ipsi mixta, ut pulveres albi fundum legunt, qui in crucibulo fusi cornui fiunt: copiosæ verò hujus aquæ quantitati adjecta solutio argenti, cærulea secedit: multum soluti argenti pauciori aquæ quantitati adfusum, præcipitatum, fortissimo igne tractatum ægerrime funditur, & in auras non difflatur: vix haustæ si decoctum gallarum misceatur, sensim color ejus magis nigrescit: quo ditius verò hausta hoc experimentum instituitur, eo minus vel planè non color mutatur: linteamina eâ imbuta rubiginoso adficiuntur colore: libræ sex laticis in vasis vitreis benè clausis destillatæ, ab initio exhibent liquoris insipidi, odore aquam simplicem referentis drachmas sex: igne sensim adaucto obtinetur aqua empyreumatica, quæ solutum argentum non turbat, ast mercurium ex aqua forti citrinum, & non sub solidæ substantiæ forma sublimandum dejicit: tandem ulterius & omni transtillata aqua vas recipiens ea repletum acidi salis halitu nares fortiùs perstringit: cucurbitæ verò fundus continet massam albam, variis ex stratis formatam, sali similem, scrupulos octo pendentem: laticis septuaginta quinque libræ cautius destillatæ & ad siccitatem usque evaporatæ, uncias quatuor cum drachma dimidia materiæ solidæ, in aëre humidum concipientis reliquunt: quæ in balneo

arenæ & vitrea retorta, usque dum ignea sit, destillata in collo retortæ paucissimam crustam salsam, in bulbo ejus materiem, validissimo igne haud fluentem, in recipiente drachmas duas cum dimidia liquoris cujusdam largitur, qui sapore acidus, odore sulphureus, cum alcali effervens, à dimidia salis tartari olei p. d. drachma saturatus in crystallos, aqua frigida solubiles, igne facilè fundendas concrescit: quæ cum pulvere carbonum deflagrando mixtæ, fusæ sulphuris hepar producunt; & ab hujus liquoris residuo solido si omne sapidum ope aquæ separatur, tunc remanent terræ griseæ drachma una & quinquaginta grana, quæ cum acido vitrioli valide incalescit, effervescit: quo finito, & ab hac terra separato acido remanet quid terræ non solubilis, cum sale tartari in vitrum viride liquescentis: evaporato vitrioli acido, terram in acido solubilem continente, obtinetur verum alumen: in vase verò, quo detinebatur liquor prior destillandus, crystallisandus, adhærentis petrolei circiter grana decem, haud graveolentis, combusti, reperiuntur, & id quod formatis aluminis crystallis ultimo ex lixivio densatur, saponem perfectè refert: aqua elixivationis ope superius obtenta evaporata exhibet crystallorum, albarum, quadrangularium, igne crepantium, nempe salis communis uncias tres, drachmas duas & dimidiam, salis verò mirabilis scrupulos duos, remanet non crystallisantis, in calore solidescentis, in aëre diffluentis, & cum oleo tartari p. d. in massam solidam albam abeuntis liquoris drachma una, quæ ab ipsa salis communis terra ad plurimum constituitur: limo rubiginoso hic nudè observando nisi phlogiston addatur, nunquam à magnete trahitur, licet multum ferri, suo privatum inflammabili includat.

Principia. Libræ quatuor hujus aquæ in se continent parum aëris; aquæ simplicis circiter libras tres, uncias undecim & drachmas sex; acidi vitrioli grana octo; terræ

vitreſcentis grana tria; terræ ſalis communis grana duo; ſalis communis drachmam unam & grana ſeptem ac viginti; terræ aluminoſæ grana duo; ſalis mirabilis grana tria; petrolei, ochræ, ac croci martis pauxillum. Cum igitur omnia contenta ſolida, diverſa ſub ratione ſibi adfinia plurima aquæ quantitate nimis obruta, diluta hæreant, evenit, ut vitriolum martis brevi & facile ſe deſtruere poſſit, nec in natura reperiatur; odor à petroleo & acido, quin hepar ſulphuris generetur, efficiatur, & ſapor ab ſimul mixtis producatur.

VIRES pro diverſa uſus ratione optime & fortius diluentes, emollientes, abſtergentes, demulcentes, temperantes, reſolventes, aperientes, leniter ſtimulantes, roborantes, & alvum parum ducentes.

USUS ejus INTERNUS jam à duobus ferè ſeculis notus laudatur in morbis primarum viarum, viſcerum, venæ portæ, ſanguinis à ſpiſſitudine & acredine productis; & ad gluten humorum nimis viſcidum, acrem, & magis terreum, diluendum, attenuandum, incidendum, alterandum à practicis certius probatur, atque ab illo ortos ad ſanandos morbos cutis, muſculorum, artuum, viſcerum, renum præcipue, veſicæ & uteri probè, & eo melius commendatur, ſi ægroti ipſos inſimul adgredi velint USU hujus aquæ EXTERNO, qui vetuſtior ſub varia æque ac utili balneorum tam frigidorum, ſæpius calidorum forma fibras relaxando, dein roborando, ſanguinem diluendo, derivando, revellendo, calorem corporis diverſo ſub gradu adaugendo, cutim detergendo, corporis ſuperficiem comprimendo, & depurando optime agit, & interdum adeo magno cum ſucceſſu, multa teſtante experientia, ut non ſolum variis à fibra rigida oriundis morbis benè conduxerit, harum irritabilitatem nimiam, & partium ſpaſmos ordinaverit, requiſitè ſopiverit; cutis fœditates purgaverit, paralyſes & macies ſuſtulerit, ſed & obſervantibus inter nos Celeberr. olim DE

LINDERN Cephalalgiam hyſtericam, Rheumatiſmos, morbos cutaneos benè ſanaverit, & Experientiſſ. & Doctiſſ. D. D. EHRMANN & civitatis noſtræ Archiatro Meritiſſ. dolores vagos, rodentes, tenſivos hoc Balneum deſtruxerit, Conſummatiſſ. & Feliciſſ. Practico HAHN malum iſchiadicum, cachexiam, fluorem album, catameniorum nimium fluxum debellaverit, mutaverit. Quid immo adfirmaverunt D. D. WILHELM & WEYLAND Medici longè feliciſſimi, Buxovillæ olim merentes ſe vidiſſe his balneis arthritides, Rheumatiſmos optime ſanatos, atque iiſdem tepidioribus & diutiùs uſos, ſabulo, lapillis, fluore albo; præprimis malo hyſterico & hypochondriaco detentos optime reſtitutos D. D. EHRHART inter nos medicus gaviſus eſt. Quæ & alia mala hac aqua debellata varii egregiores noſtrates Medici adteſtari poſſent.

(1) *Comment. de Baln. & Aqu. Medicat.* Dialog. I. p. 93. *Argent.* 1565. 8°. refert has aquas ad illas, quæ manufactæ calidæ ſunt utiles & Medicatæ.

(2) *Neuw Waſſer-Schatz* p. 539. & 553. *Franckfurt.* 1584. 8°.

(3) *Deſcript. Vaſgoviæ.* C. IV. Illuſt. Citante SCHOEPFLIN. *L. c.* T. I. p. 14.

(4) *De Aqu. Medicat. Nov. Method. & Hiſtor. Font. Bollens.* L. III. C. 34. p. 215. & 269. *Montisbeligard.* 1617. 4°.

(5) *Kurtze Beſchreibung des Niderbronniſchen Waſſers. Strasburg.* 1662 8°.

(6) *Niderbronner Bads-Rath, &c. Strasburg.* 1664. 8°.

(7) *L c.* T. I. p. 14.

(8) Optima & eruditiſſ. *Diſſert. de font. Med. Niderbronn. Argent.* 1753. cujus excerpta imprimis conducentia heic ſiſto. In genere hoc opuſculum manum magiſtram & in chemicis virum conſummatum ut authorem prodit.

(9) *L. c.* p. 206. placuit quoque Cl. & Experientiſſimo D. RENAUDIN M. D. deſignato inſpectionis militarium Alſatiæ Xenodochiorum ſucceſſori hujus fontis meminiſſe in nunquam ſatis laudando opere *Recueil d'obſervations de medecine des Hôpitaux Militaires* par M. RICHARD DE HAUTESIERCK T. I. p. 234. *Paris* 1766. 4°. quod ſumma & ſueta egregii viri perſpicuitate concinnatum, & ad omnium utilitatem exſtructum claret.

§. V.

SULZBACENSIS FONS, Gallis *les eaux de Sultzbach*, German. *Sultzbacher Sauerbrunnen*, eſt alcalinus compoſitus, frigidus, & Clar. ZUCHERTS *L. c.* Claſſ. III. *Ord.* II. Genera ingredi meretur; de eo commemoraverunt MEZ & SCHERB teſtante Illuſt. SCHŒPFLIN (1) & quidam anonymus (2) citante Clar. HAUSMANN (3) qui hiſtoriam, analyſin, & uſum hujus aquæ pro dignitate pandere voluit, & quem Cl. & Experientiſſ. D. RENAUDIN (4) ſcitè ſecutus eſt. Ad veterum acidulas pertinet.

Historia. Oppidulum Alſatiæ ſuperioris *Sultzbach*, in valle montis Vogeſi *Gregoriana* ſitum, tribus leucis à civitate *Colmaria* verſus occidentem & ſeptentrionem, una vero ab oppido ejuſdem vallis *Münſter* diſtat, cujus in ſolo, amœnitate, fertilitate, & ſalubritate floridè vigente, & ab oppidulo dicto aliquot centum paſſibus ad radicem montis *Oberfeldwald* fons *acido vinoſus* proſilit; anno circiter milleſimo ſexcenteſimo & tertio detectus, poſt decennium receptaculo inſtructus, tandem hujus ſæculi octavo renovatus exiſtit, cujus aquæ è terra prorumpentes à cavo quodam quandrangulari lapideo excipiuntur, puteumque cum lapidibus ultra horizontem magis protenſis exſtructum formant, qui capitulo tectus, ab injuriis variorum defenſus eſt, ejuſque laterum uni janua pro lubitu claudenda, & aperienda, eſt adjuncta. Horizonti & terræ ſuperficiei reſpondens cavum ſcaturiginis altitudine pedes quatuor pariſinos, latitudine cujuslibet lateris pollices triginta æquans, efficit ſpatium viginti & quinque pedum cubicorum; receptaculum itaque plenum libras aquæ acido-ſalſæ mille & octingentas recipit, quæ jugiter & ſingulis quatuor horis tot è terra profluunt; earum ſapor & vis adeò fugaces ſunt, ut has

has proprietates haud longo tempore confervent, neque & ideò ad loca magis difita fe transferre concedant. Nulla frigoris tempeftate in puteo unquam conglaciatæ vifæ fuerunt. Præter hoc receptaculum duo alia ibidem adfunt, unum *Schwefel-Brünnlein*, aliud *Bad-Brünnlein* dictum, quorum, & fuperioris aqua fuperflua in rivulum, oppiduli terram irrigantem, fe præcipitant. Hydrophylaciis fuperftructa eft domus, in qua aquilex inhabitat, cujus in vicinia ftrata lithantracum reperiuntur, aliique aquarum dulcium, ufui diætetico infervientium, terram calcariam foventium fontes, & canalibus ad oppidulum ducti, etiam hominibus optimè falubres fcatent, licet cancris, pifcibus, & variis infectis lethales exiftant. Divites quoque funt diverfis mineralibus, & metallis montes ejus vicini.

Qualitates. Aqua fontis acido-vinofi nares leviter perftringit, pota, grata, reficiens, ut acido vinofum fapit, titillat; ejus tamen odoris, & faporis intenfitas pro vario aëris habitu aucta, vel minuta variat; pellucida, pura majore motu haufta, in cyathos effufa ad horum parietes, & fuperficiem magnam bullarum vim oftendit; tactu frigida, & thermometri *Fahrenheitiani*, in receptaculum quaqua hora immiffi, gradum quinquagefimum indicat; vix gravior ipfa deftillata aqua. Fons *Schwefel-Brünnlein*, improbè fulphureus dictus, aquam pellucidam, levem, frigidam, nullo odore, fed fapore naufeofo inftructam exhibet, cujus hodiè ufus eft obfoletus. Alius *Bad-Brünnlein*, fons balnei nuncupatus, aquam planè infipidam, inolentem, frigidam, & æftate ad dimidium aliorum duorum fontium imminutam producit, atque cum primi fontis aqua mixtus in caldariis ad balnea infervit.

Experimenta cum primi fontis aqua inftituta evincunt, quod hujus aquæ libræ fex, & unciæ quatuor fimilis voluminis aquæ deftillatæ quantitatem drachma dimidia fuperent: aqua hæc mineralis licet in vafe benè

clauſo conſervetur, tamen tempore haud multo ſapor ejus diminuitur, & perit; & quamvis aqua haud valdè turbetur, tamen fundo, parietibuſque vaſorum terræ flaveſcentis pauxillum adponit, quæ fortiori igni, & crucibulo tradita, tandem crocum martis, & ferrum magnete adtrahendum efficit: quandoque hæc aqua liberiori aëri exponitur, tunc fugax ejus ſapor citius, & brevi evaneſcit: acceſſu aëris, & leni juncto calore cuticula micante obducitur, tunc ejus pelluciditas leniter & inſimul mutatur, quæ vero pauciſſimo acido vitrioli adfuſo ſtatim reſtituitur: calori admota bullas format: vaſa hac repleta, ſubere citius vel arctius clauſa, præſertim mota, ſæpius ſuberem diſplodunt, vel rumpuntur: antliæ pneumaticæ ſi ab aliquibus etiam ſeptimanis hauſta ſubjicitur, tamen citius, & copioſius, quam aqua ſimplex, aërem dimittit: & lagena aquæ hac non in totum repleta, veſicæ madidæ ope clauſa, fortius concuſſa, aër ab aqua exeuns veſicam brevi diſtendit: cum lacte mixta optime coit, & potum certè gratum conſtituit: ſaponem benè ſolvit, & cum eo agitata copiosè ſpumat: omni cum acido pro ratione ejus virium, & hujus hauſtæ tempore, magis minusve efferveſcit: ſyrupum violarum viridem efficit: ferrum & cuprum ex eorum vitriolis dejicit: plumbum ex aceto, ut calcem albam, præcipitat, quæ ſicca & inſipida incrucibulo citò fluit, & vapores ſat ſenſibiles emittit, atque poros crucibuli penetrando tandem vitrum metallicum ſiſtit: adfuſis ſolummodo quibuſdam argenti, in acido nitri ſoluti guttis, oritur in hoc latice color lacteo-cœruleus, & argentum ſub albæ calcis ſpecie fundum tegit; aſt majori in aquæ quantitate argentum, ſic liquido ſuſpenſum, cœruleum præcipitatur, quem colorem etiam prior alba calx, ſi menſtruo diutius relinquitur, induit: utrumque præcipitatum vaſi retorto, & arenæ balneo commiſſum, intenſioris ignis vi adhibita, genuini, & evidenter reducti argenti grana format: aquæ calcis vivæ

nupta albis, subito evanescentibus, ludit nubeculis: cum oleo tartari p. d. non effervet, colorque ejus, abinde mox lacteus, brevi mutatur, & pelluciditas redit, fundo autem, & parietibus vasis pauxillum dejecti pulveris adhæret: hepar sulphuris, & reguli antimonii scoriæ solutæ illam turbant, & sulphur albidum ima petit: succus heliotropii colorem in aqua rubrum procreat, qui tandem cœruleus fit: cum oleo calcis vivæ oritur concretum substantiæ albæ, paucæ, in aqua non solubilis: alcali fixum cum dupla sanguinis portione ustum, principio inflammabili copiosiùs ditatum, aqua destillata solutum cum latice minerali colorem lacteo-cœruleum producit, & substantia magis albida sensim fundum petit: cum Gallis & harum decocto, quamvis hæc aqua non nigrescat, colore tamen magis fusco tingitur: quod idem obvenit, si cum limatura ferri digesta gallarum decocto misceatur: in vase aperto igni exposita copiosiùs avolantes sistit bullas, quibus expulsis ejus perturbatur pelluciditas, & sensim surgentes quædam micæ angulares superficiem quasi crusta obducunt, quæ crystallinæ linguam non adficiunt, quod phænomenon tamdiu repetitum, usquedum omnis aqua ad vigessimam partem evaporata fuerit, tunc subsidens materies colo separata relinquit liquorem lenta evaporatione cuticulam contrahentem, & crystallos rhomboideas procreantem: remanet in reliquo liquore ad siccitatem usque evaporato massa lamellata, superius magis, inferiùs minùs alba, salsis partibus referta, aëris humiditatem adtrahens, quæ aqua calida lota, à terris separata lixivium sistit, à quo similes priorum crystalli obtinentur: libræ septem medicæ hujus aquæ vitro, & arenæ balneo lente destillatæ post quatuor horas exhibent unciam unam cum dimidia aquæ simplicis, quæ eadem usque ad siccitatem, continuata aquæ destillatione, ascendere pergit, nec ullo cum corpore mixta mutationes producit: massa sicca, alba, lamellata, evidenter salsa ponderat grana sexaginta &

quatuor, quæ acido ſalis communis imbuta rito proceſſu in ſalem communem abit, & cum acido vitrioli ſal mirabile producit: micæ ſuperius notatæ, ſatis copioſè obtenturæ cum alcali, & carbonibus fuſæ verum hepar ſulphuris procreant, ex quo ſoluto hepar verum ſulphur dejicit: atque ſine phlogiſti additione fuſæ, cryſtalliſatæ vitriolatum tartarum præbent: omnis terra inde varia vice ſeparata, lota, ſiccata, tandem cum dupla alcali quantitate fuſa in vitrum magis, minùſve maculis nigris inſtructum concreſcit: centum libræ hujus aquæ evaporatæ, exſiccatæ drachmas quindecim & grana viginti quinque reſidui relinquunt, quod ope tepidæ aquæ deſtillatæ ab omni ſale liberatum, rurſus exſiccatum, drachmas ſex & viginti octo grana æquans, ſpiritû vitrioli penetratum, depuratum denuo, & exſiccatum ſui ponderis grana ſeptuaginta ſex amittit, & cum aqua calida coctum ſeleniten, terræ vitreſcenti arctius unitam ſiſtit: aqua verò deſtillata ſalibus imprægnata, repetitis evaporata vicibus rhomboideas, paucas cryſtallos ſalis mirabilis exhibet; & reliquus haud cryſtalliſandus liquor, ad ſiccitatem reductus ſalis flaveſcentis lamellati grana ſeptuaginta quinque relinquit: omnium verò obtentorum ſalium pondus fuit æquale novem drachmis & granis quindecim, quorum cryſtalli in aqua ſimplici ſolutæ temporis ſucceſſu pulverem album à ſe dimittunt, qui cum omni acido fortiori magis, debiliori minùs efferveſcit: dictæ cryſtalli mercurium, in acido nitri ſolutum, aurantium præcipitant, & fuſæ cum carbonibus maſſam paululum rubeſcentem, hepar ſulphuris olentem efficiunt: reſiduum à liquore cryſtalliſato nullum vitrioli acidi veſtigium præbet, ſed alcali purè foſſili adcenſeri meretur.

Aqua fontis dicti ſulphurei argenti, in ea digeſti, colorem non mutat, nec deſtillatione cautiſſima ullo modo quid ſulphuris producere potuit; immo reſiduum à deſtillatione, arſenico mixtum, ſublimatum nullo colore

tingit: quatuor ejus libræ tantum ſex grana maſſæ ſalſo terreæ, evidenter alcalinæ relinquunt.

Fons Balnei adhuc minus, evaporatione & reagentibus pertractatus, ſeſe alcalinus prodere voluit; hujus quatuor libræ evaporatæ reſidui ſalſi grana quindecim formant, cujus ſcrupulus dimidius eſt ſal ei prioris fontis ſimile, quod aliquot grana terræ ſub ſe continet.

Principia. Conſtat igitur præcipuus fons mineralis acido-vinoſus aëre, copioſa aqua, ad ſolida in ratione ſexcentarum viginti & duarum partium ad unam partem ſe tenente; parco vitriolo martis; alcali minerali; & ſale ad terram ſub ratione quingentorum, triginta, & ſeptem ad trecenta, octuaginta, & octo; terra calcaria ad cæteras terras ut triginta, & octo ad centum, quinquaginta, & ſex, & terra ſelenites circiter ad vitreſcentem ut duo ad quinque ſe habentibus, atque terra vitreſcente, & bituminis, vel alius inflammabilis veſtigiis componitur; quæ utique omnia adeo mire ſoluta, & mixta, aëri diutius, vel igne exſiccata, chemicè tractata ſalem mirabilem, communem, terras martiales, ſeleniticas, vitrioli, & philogiſti veſtigia cur manifeſtent, haud mirum eſt; & hanc aquam fere in totum eſſe alcalinam ex notatis facillime aſſequitur, atque probè arguitur, præcipue aquæ primi fontis quid bituminis, vel phlogiſti inhærere, cum nudè & abſque addito inflammabili argentum, ex acido nitri præcipitatum, faciliime ad naturalem ſuam formam ~~fonte~~ reducatur.

Vires fortius diluentes, attenuantes, reſolventes, ſtimulantes, aperientes, mitius demulcentes, temperantes, abſorbentes & roborantes; & quas præcipuè de primo fonte intellectas volo.

Usus internus quotidiana experientia, & multa obſervatione docet aquam fontis primoris mox per ſe, mox lacti nuptam, ad fontem præprimis potam, modo plethora, aut nimia ventriculi irritabilitas abſint, ſummo

cum levamine in morbis cutis, artuum, capitis, pectoris, abdominis, viſcerum, venæ portæ, & organis ſecernentibus, & excernentibus, à mucoſo, acri, terra abundante humorum, & aliquali fibrarum laxitate productis adhiberi. Adeo haud mirum eſt, legi & audiri, illam colluviei ſeroſæ, ſcabiei, diverſis partium doloribus, vertigini, tuſſi humidæ, & acri, aſthmati pituitoſo, palpitationibus partium, obſtructionibus, ictero, colicæ, nephritidi, fluori albo, ſterilitati, catameniorum, & hæmorrhoidum fluxui ordinando, vermibus deſtruendis, diverſis excretionibus adjuvandis, phthyſicis, hæmoptycis, & paralyticis quibuſdam, nec non hypochondriacis, & hyſtericis medicè uſam, adeo proficuam, ſalutarem, optatam fuiſſe. EXTERNUS vero corpori ſub vario balneo, & aquæ calore adplicatus longe plurimis dictis morbis, artuum præprimis, urinæ, & generationis partium, hyſtericis, hypochondriacis, paralyticis, & obſtructis optime occurrit; atque meliùs uſum internum adjuvat.

(1) *L. c.* T. 1. p 14.
(2) *Salvallis acetoſell. mineral.* ---- *Bericht etlich. zu Sultzbach ſich befindenden Sauerwaſſer-Quellen* 1673. 8. Arguo hunc librum eſſe illum SCHENCKII aquarum Sultzmattenſium, §. VII. citatum.
(3) *Diſſert. de Acidul. Sulzbacenſ. &c. Argent.* 1764.
(4) *L. c.* T. 1. p. 234.

§. VI.

SULZENSIS FONS, Gall. *Les Bains de Sultz*, Germ. *Sultzbad*, cujus mentionem fecerunt WECKER. (1) ETSCHENREUTTER. (2) Teſtante JOH. JAC. SCHURER (3) M. D. & inter nos olim celebri Practico, qui ejus pro tempore admodum bonam dedit deſcriptionem; & illum Illuſt. SCHŒPFLIN. (4) pro meritis adlegavit, has fundi aquas ſalſas compoſitas Balneis, & Alſatiæ mineralibus bene adnumerando.

HISTORIA. Balneum vulgo *Sultz-Bad* dictum propè Alsatiæ inferioris vicum *Sultz*, in vicinia vicorum plurimorum, in pratis ad sacellum divi AMANDI commodè situm, à seculo decimo sexto (5), & ultra notum, ab oppido *Molsheim* duobus stadiis, ab *Argentorato* quatuor circiter leucis distat, & in vallis planitie jucunda, versus ortum & occasum aperta, ad septentrionem & meridiem fertilibus agris, pratis, vineis, & pascuis egregiis, lapidibus gypseis, calcariis, sabulosis, & aliis divitibus montibus septa, proxime ad rivum *Mosig* exstructum floret, cujus in ædificiis sat amplis duo putei sat lati, & profundi, quorum unus major, alter minor & obsoletus, copiosam, vix differentem scaturiunt aquam, quorum superfluus latex per cuniculos vicinas, & balnei aream sepientes sub terra petit fossas. Major & frequentioris usus fons Antlia in se immissa instructus est, ut illa mediante aqua ejus sublata per canales ligneos in caldaria derivetur, & inibi pro necessitate cocta, deinde cum frigida eadem pro diversa medendi ratione in labra balnearum hypocausti profluat. Aer hujus regionis tractûs purus, salubris, & optime motus existit.

QUALITATES. Aqua hæc perennis, limpida, pellucida, nullo hyeme conglaciata, potius tepida magis, & copiosiores exhalans vapores existit. Odorem valde fugacem, putridum spirat, æstate vero minus grave olet, & quasi friget. Sapor ejus salsugine, & amarore aliquo adverso palato nauseat; attamen & copiosissime pota nullum primis viis negotium facessit, potius & brevi urinam copiosius, & interdum quoque alvum leniter ducit.

EXPERIMENTA. Limpida aliàs hæc aqua in caldariis coctione plerumque ad tertiæ partis consumptionem reducta fere lactis induit colorem, & lævis tactu, magis salsa gustu, instar lixivii fortis, sentitur: parcissimo pondere aquam simplicem & puram superat: saponem facile dissolvit, & illum non cogit; brevi & leni coctione odo-

rem putridum perdit: nec in vase aperto diutius conservata corrumpitur: syrupo violarum mixta statim & vera viriditate ludit; pulveri gallarum adjecta per noctem pulchre rubescit: pulvere rhabarbari purpurascit: cortice granatorum subrubra, granati floribus aurantia evadit: à calce concharum non effervescit, neque quid inde praecipitatur: & quod mirum acida mineralia adfusa illam vix evidenter & multum turbant, nec quidquam ex ea praecipitant, licet cum eis leviter effervescere videatur: à soluto vitriolo martis statim ex viridi flavet, vario colore ludit, deinde & brevi albicat, remanet tamen ei spissior nubecula flava supernatans: oleum tartari p. d. spiritus salis ammoniaci, & cornu cervi ipsi adfusi plane eadem coloris phaenomena sistunt: solutio mercurii sublimati, ut & ejus pulvis aquae superficiei viridem circulum conciliant, aquam quodammodo turbant, & ex flavo viridem reddunt: aqua haec ex retorta ad duas tertias destillata, & iisdem liquidis, solidisque tentata, eadem sed levius ostendit phoenomena: destillatae ejus quatuor librae medicae fortiorem saporem & odorem adipiscuntur, tandem & ulterius igne pertractatae sedimenti cinerei drachmam unam cum dimidia & granis octo relinquunt, quod aqua calida tamdiu elutriatum & lotum, usque dum amplius nihil saperet, aequavit pondere grana duodecim: aqua vero sic sale impraegnata, ad cuticulam evaporata, frigido seposita crystallos albas, micantes, saporis insigniter salsi & amari exhibet: porro hoc sedimentum tam sali adhuc unitum, quam eodem per elutriationem privatum, ut & aqua sale nutrita, ac sal ipsum fortiter cum spiritu nitri effervescit, atque violarum syrupum dilutum in viridem transmutat colorem: illa quoque crusta cinerea lateribus balneae aheni adherens, in calcem versa cum acidis effervet, ast à magnete non adtrahitur: verum ochra flava, quae solummodo in principio canalis lignei, aquam ducentis, reperire est,

in

in calcem mutata multas ſplendentes miculas ſiſtit, & magneti ,ut ferrum adhæret.

Principia hujus laticis componunt aër, copioſior aqua, alcali foſſile, terra calcaria, terræ ſelenites, terræ martiales, acidi vitrioli pauxillum, & bituminis veſtigia quædam, odore & ſapore prodita; atque videtur argui poſſe, ab aquæ hujus libra medica una teneri ſoluta ſalium circiter grana viginti & unum, terræ ſubtilioris & inſipidæ grana tria.

Virium ratione ſunt hæ aquæ fortius diluentes, demulcentes, detergentes, depurantes, aperientes, incidentes, minùs abſorbentes, alvum ducentes, & roborantes.

Usus internus ejus vix ullus, aut admodum rarus, quoniam pota adeo guſtui adverſetur; attamen optandum foret, ut invaleret, ſiquidem adeo facile diureſin & ſæpius alvum pota moveat; aſt proh pudor! quis mortalium ignorat, quod longè plurimi ægroti potiùs linguæ & palato favere, conſulere, quam corporis ſanitati, aſſumto leviùs nauſeoſo medicamine reſtituendæ, ſtudere, tutius providere ament. Externe vero ſub varia balnei ſpecie à longo retro tempore jam probantibus WECKER & ETSCHENREUTER (6) ad obſtructa reſeranda viſcera, renum & veſicæ ſabulum eliminandum, lapillos deſtruendos, catamenia ordinanda, hic fons probè adhibetur. Convenit vero præterea & præcipuè affectibus mulierum, ſcabiei, cæteriſque cutis vitiis, aſthmati hypochondriaco, hyſterico, etiam convulſis, & reſolutis; ſanat fluorem album; dolores artuum & muſculorum tollit; gonorrheæ, & hæmorrhoidibus, nec non nervorum morbis bene conducit.

(1) *Antidotar Special. &c. Baſil.* 1561. 4.

(2) *De Natur. Virib. & Effect. Baln. & Salubr. Font. Germaniæ Argent.* 1571. 8. Germanicè.

(3) *Diſſert. de Balneo Sultzenſi Argent.* 1726. ad quam, & in quantum licet, paſſim provoco, ut hujus fontis notitiam curatius ſtatuere valeam.

(4) Illuſt. SCHOEPFLIN *L. c.* T. I. p. 14.

(5) EJUSDEM *L. c.* T. II. p. 146. videtur tamen, immò probè conſtat citatis WECKER & ESCHENREUTER, hæc Balnea præprimis uſu externo, jam à duobus ſeculis, & ultra plurimum inclaruiſſe.

(6) *L. c.*

§. VII.

SULTZMATTENSIS FONS acalinus compoſitus, Gall. *les Eaux de Sultzmatt*, Germ. *Sultzmatter Sauer-Brunnen*, quem primus JOH. GEORG. SCHENCK (1) ſcripto ad praxin, & uſum melius faciente, ad ejus theoriam & contenta peſſime conferente notavit, diſcuſſit, commendavit, & Illuſt. SCHŒPFLIN (2) de illo quoque cogitavit.

HISTORIA. In Alſatia ſuperiore & optimo ſub aëre civitatem *Rubeacum* inter, & *Gebwillam*, hujus ad ortum, & ſeptentrionem leucis circiter duabus, illius ad occaſum & ſeptentrionem leuca una majore vicus major & antiquior *Sultzmatt* diſtat, qui in valle arctiore, amœniſſima, hominibus robuſtis, ſanis, feris variis, vineis & agris, ſylvis & pratis, terris & lapidibus diverſis fertiliſſima, opulenta, ori & oculo grata, rivulo olim *Ohmbach*, hodiè *Rothbach* dicto perfluxa, irrigata, ad ſeptentrionem à monte *Heidenberg*, ad meridiem & occaſum à monte *Groſpfinsberg* ſepta, inter ortum & parùm ad meridiem aperta, duplici via regia, ad planitiem ortus & meridiei vergente, adornata, ad occaſum, & magis ad ſeptentrionem clauſa cum Dominio in viculos *Oſenbach*, *Winsfeldem*, & dimidii *Weſthalten* commodè exiſtit; atque duobus vetuſtis, ſartis tectiſque caſtris, uno *Wagenburg*, quod Generoſiſſ. & Illuſt. L. B. DE LANDENBERG incolit, & alio *Waſſer-Steltzen* illuſtratus floret; hujus ad ſeptentrionem & occaſum vallis in planitie, & juxta viam per aliquos centenos à vico paſſus, ad montis *Heidenberg*, lapidibus arenoſis, & in vicinia

calcariis, nec non argilla verſicolori exſtructi radicem in ſolo ex arena & argilla confecto ſex acido-ſalſæ proſiliunt ſcaturigines, olim miſerè, & earum celebritatis, meritique damno neglectæ, vilioribus caſis vix tectæ, & ab injuriis temporum ferè nullatenus defenſæ, nunc autem à Generoſo, Illuſtri, atque Doctiſſ. D. L. B. DE SPON ſunt optimè curatæ, & exornatæ; qui vir non ſolum patris optimi veſtigia arctius premit, & *Colmariæ* ut cauſarum advocatus in curia Judicum Alſatiæ ſuprema, facili, felici & ſublimi eloquentia in totius patriæ incolas, ſed & ut ſcaturiginum dictarum, vicinique caſtri *Waſſerſteltzen* jam optime Dominus in totum genus humanum, atque rem medicam glorioſiſſimè mereri voluit, pergit; ſiquidem ſuper, & ad ſcaturigines vaſtam, decoram & omnibus commodam domum, balneaſque ſalubres exſtrui curaverit, advenis & ægrotis munificè & ſalubriter proſpexerit. Hi Fontes ſibi magis vicini, & quorum præſertim quatuor, hominum gratam merentur mentem; *Acidulus das Sauerwaſſer* benè vocatus, *ſulphureus das Schwefel-Waſſer*, *cupreus das Kupffer-Waſſer*, & *Purgans das Purgier-Waſſer* vulgò, & peſſimè dicti, frequentius ſunt uſitati: duo alii minùs ſapidi, obſoleti, neglecti haud reputantur. Videntur relatu J. G. SCHENCK (3) hæ aquæ, ſeculo decimo quinto innotuiſſe, & diebus interitus acidularum *Geberſweilerenſium* oriri cepiſſe, quæ leuca una, ad oppoſitum ejuſdem montis tractum, & latus magis ad ortum, è terra ferri mineralium feraciſſima olim profluxère, & ubi copioſæ, atque divites ferrifodinæ ante tria luſtra floruère. Jam diu & inprimis duo fontes obſoleti gentibus vicinis erant noti, & à pecoribus maximè ad potum, & præ puriore atque ſimplici aqua expetiti, adamati vigebant, antequam caſu feliciori ab aliquo GROS (4) inveſtigati, rimati, & ſeculo elapſo ad medicinam utiles putati famam piam adquirerent, & magnificam, atque beni-

gnam Sereniſſ. Auſtriæ Archiducis LEOPOLDI, Argentinæ Epiſcopi mentem commoverent, ut ad eos peritum Aquilegem, & Metallarios miſerit, qui perquirendo, fodiendo, hos fontes exſtruerent, propriis receptaculis includerent, in puteos reſtagnantes converterent, atque in omnium commodum & ſalutem gratis hauriri, & potari poſſent, efficerent. Fons *Acidularum das Sauer-Waſſer - Brünnlein* omnium præſtantior, & major, ſat latum & profundum, lapidibus exſtructum, & tectum format puteum, cujus aqua (5) mediante antlia tollitur, hauritur; olim *vena matrix* dictus fuit. Fons *Cupreus das Kupfer-Brünnlein* ætate SCHENCK ignotus, & junior omnibus, præſtantia & acore ſuo proximè priori accedentes latices fovens, lapideum quadrato oblongum, haud amplum, & non adeo profundum, apertum efficit receptaculum. Fons *Purgans das Purgier-Brünnlein*, olim *filia major* vocatus, priori ferè ſimilem ſtructura & forma ſe ſiſtit. Fons *Sulphureus das Schwefel-Brünnlein*, *filia minor* nuncupatus, ceteris anguſtior, ſat profundus puteo quadrato, lapideo, antlia ejus aquas per euripos ad balneas tollente, ducente inſtructo componitur. Nullus horum trium fontium hactenus clauſus, vel tectus, aut ab injuriis temporum, præprimis aëris benè defenſus fuit, unde in ipſis ſæpè ſordes reperiuntur; neque uſus aquarum *Cuprei*, aut *Sulphurei* fontis unquam, vel rariſſime interne adhibendus invaluit, & latices fontis *Purgantis* vix aliter, & interdum ſolummodo ſcopo purgandi, prius ſale medio alvum ducente impregnati hauriuntur; cum præ ceteris minùs ſalſæ, debiliores, & leniores ſint hujus aquæ. Copioſiſſimè verò, & inprimis ſirio æſtuante accolæ, & aliæ gentes aquam fontis acidularum pergratam omni cum corporis euphoria ingurgitant. Omnes quatuor ſuos latices ſemper & æque redundantes ad proximè fluentem, limpidum, ſtrepentem mittunt rivulum *Rothbach*, quin tamen ejus aquas, truttis & aliis optimis piſcibus ditatas,

his morbofas, lethales efficiant; attamen non reticebo, quod ranas, & infecta aquatica certo tempore fonti *Sulphureo* innatantia, tandem emortua viderim. Duo fontes obfoleti ceteris ætate priores, & primæ inventionis vena adpellati (6), vix profundi, ferè fordibus & arena deleti, haud amplius aqua reftagnantes, cella & quadrato - oblongis, lapideis alveis inclufi vilipenduntur, & ad illos magnam vim ftalactitarum albarum, & flaventium, rotundarum & planarum, infipidarum, calcariarum, in igne fatifcentium & placide in pulverem abeuntium, qui cum acidis effervet, reperi, admiratus fui.

QUALITATES. Omnes fontium horum aquæ funt limpidæ, pellucidæ, copiofæ, cum impetu motæ, vel agitatæ in vafis multas aëris bullas emittunt; quamvis frigidæ, nullo tamen intenfiori frigore hyemis unquam fuis in puteis conglaciatæ obfervabantur. Aciduli fontis aqua aliis potu fuavior, etiam diutius incorrupta manens, eo magis omnibus Alfatiæ mineralibus & medicatis præripere folet aquis palmam, quum vafis recepta benè claufis abfque evidenti virium & qualitatum fuarum jactura, vel exitio tranfportari procul, & confervari diutius, commodè poffit, cui SCHENCK (7) etiam adftipulatur; & hoc mihi propria compertum habeo experientia. Ceteris ibidem exiftentibus aquis mineralibus, fimplicibus, immo ipfis purioribus deftillatis pari fub volumine computatis multò levior eft, ut adeo haud mirum fit, videre, quod hic latex vel leniter quaffus aliis multo copiofiores bullulas ad aërem mittat, & vafis inclufus horum epiftomium valida vi & fono forti facile explodat, rejiciat, atque vafa ipfamet quandoque in partes agat, disjiciat. Gratè & fere fortius linquam tittillat; nares, faucefque pota fat acriter perftringit, fapore parum falfo, magis vinofo ludit, & plurimorum cerebrum levius adficit, atque fenfus, & mentem ferenando, exci

tando, vi fugaci caput ſubit. Aquæ verò fontis *Cuprei*, & *Sulphurei* ſuis proprietatibus, ſenſibus obviis dictæ proximè accedunt; poſterior tamen naribus admota mihi videbatur præterea quid reſinoſi ſpirare. *Purgans* aqua leviſſime ſalſa, vix odora, & guſtata quid terreſtris & auſteri præ aliis ſapit, debilior aliis tribus, etiam ſenſus parum adficit. Omnes tres poſteriores latices ſimilibus voluminibus, ad paria aquarum puriorum & deſtillatarum relatis, plus minuſve pondere ſuo has ſuperant.

Experimenta cum his laticibus capta, à me ſub tutis & clarioribus auſpiciis omni cum accuratione inſtituta declarant, quod omnes cum lacte tranquilliùs, & facile, qu n cogatur, coëant; & ſaponem bene ſolvant: ſpatium vaſis, continens quatuor medicas aquæ puriùs deſtillatæ libras, ſub eodem volumine aquâ *acidulâ* repletum novem drachmas minùs quam aqua deſtillata ponderat: quod idem experimentum ſi cum reliquis peragitur aquis, tunc aqua *Sulphurea* drachmis tribus, & granis duodecim, *Cuprea* verò drachmis duabus, & granis decem, denique *Purgans* drachmis quinque cum dimidia, & ſcrupulo uno aquam puriorem, deſtillatam ſuperant: *Acidula* cum acido ſalis leviter effervеſcit, & ſyrupum violarum in valde viridem colorem ſtatim mutat; aſt ceterorum fontium aquæ ipſi admixtæ nullatenus effervere mihi videbantur, atque cum ſyrupo violarum ſolùm nycthemero idem phænomenon producunt: omnibus quatuor laticibus ſoluta vitriola martis & veneris adfuſa ferrum ut flavum, cuprum ut album pulverem ad fundum dimittunt: aqua calcis vivæ illis addita nihil mutati efficit: mixto tartari oleo p. d. his aquis nulla obvenit effervеſcentia, & ſtratum aliquod album, dixeris nubeculam, in liquidi medio adparet, quod aliquot horarum ſpatio ad fundum ſub ſpecie pulveris albi detrudit, qui exſiccatus cum acidis effervеſcit: cum aliquibus aceti plumbi guttis mixtæ omnes turbantur, & opacæ

pulchriùs pluribus lactefcunt horis, tandem nycthemero pellucere incipiunt, & limpidæ factæ multos niveos plumbi floccos fundum tegentes fiftunt: à foluto fulphuris hepate hæ aquæ colorem album induunt, & fulphur ftatim fub forma pulveris albi ad fundum fecedit: alcali fixum cum dupla fanguinis portione calcinatum, & in aqua deftillata folutum, illis injectum, fpatio aliquot horarum fub fpecie pulveris nigri fundum petiit: folutus in aqua deftillata puriori mercurius fublimatus, fi duabus aquæ *acidulæ* partibus additur, tunc hæc aqua parùm lactefcit, ut tamen fat pellucida maneat, dein, & elapfis circiter duodecim horis flocculi citrini, & pulvis nigricans, admodum fubtilis, fuperficiem petunt, qui fenfim aucti tandem vafis fundum copiofiores legere incipiunt: mercurii fublimati grana tria, per fe & nudè unciis duabus horum laticum adjecta, eofdem floccos, fimilemque pulverem formant: *Sulphurea*, & *Cuprea* mercurio fublimato foluto & eadem fub ratione tentatæ, ferè eadem ac *acidulæ* fenfibus oftendunt phænomena: *Purgans* tamen plus flocculorum, & micarum citrinarum, minùs pulveris nigri efficit: gallæ aquam acidulam, ut & *Sulphuream* rubro inficiunt colore, reliquas flavas reddunt: partes æquales faturati gallarum decocti, & aquarum, inter fe mixtæ nihil mutant; aft quatuor *acidulæ* unciis fi decocti gallarum aliquot mifceantur guttæ, tunc aliquas poft horas color dilute viridis nafcitur, & circulus quafi cæruleus fuperiora cingit, vitrumque tingit: hoc idem ceteris, fic probatis ferè eodem modo contingit: *Purgans* aqua nullam à *Spiritu* vitrioli, nec à foluto tartari fale, nec à foluto mercurio, nec à lixivio alcali cum fanguine calcinati experitur mutationem; *Sulphurea* cum fpiritu vitrioli bullulas procreat, cum folutione argenti lactefcit, à reliquis dictis non mutatur; *acidula* fimilem *fulphureæ* fe gerit; *Cuprea* evidentius, quam præcedentes, floccos craffiufculos ex folutione argenti dejicit, aliàs cum

acidula proximè convenit: argentum nitidum, purum diutius cum *ſulphurea* digeſtum prioribus horis multas in ſua ſuperficie aëris bullas vigentes ſiſtit, ſed nunquam alieno colore inbuitur.

Reſiduum à cauta, & ad ſiccitatem uſque perducta evaporatione medicarum centum librarum aquæ *acidulæ* vulgo *Sauer-Waſſer*, ponderat drachmas quatuordecim, quæ ſalſæ, tam diu aqua deſtillata extractæ, elutriatæ, uſquedum remanens pulvis nihil ſapiat, obtinetur lixivium, quod ad certos evaporatum gradus multum mucidi, fuſci muci ad fundum dimittit, is poſtquam omnis ſeceſſerat, & exſiccatus fuerit, cum acidis effervеſcit, cum acido vitrioli in cryſtallos ſeleniticas abit: reſiduum lixivium demum poſt longum temporis intervallum in cryſtallos abiit, quarum figura partim parallelogrammata, partim trapezia refert: hæ cryſtalli ſunt alcalinæ; cæruleum colorem vegetabilium in viridem vertunt; lixivum ſaporem guſtui imprimunt; cum acidis effervеſcunt; mercurium ex acido nitri præcipitatum flavo colore adficiunt; earum pondus drachmas quinque æquat: remanens ab elixivatione pulvis terra gryſea fuit, & drachmas quatuor ponderavit, cujus portionem ſpiritus nitri cum efferveſſcentia diſolvit, ſed hæc ſolutio adfuſo ſanguinis lixivio nullum colorem cæruleum induit: terra verò, quam acidum intactam reliquit, ſcrupulos duos pondere æquavit: in paſtam formata, & igni commiſſa in eodem concidit, atque flammam emiſit inodoram.

Reſiduum ſalſum à centum libris aquæ, vulgò & malè *ſulphurea*, *Schwefelwaſſer* dictæ, ut ſuperiùs tractatæ, pondus drachmarum ſex exhibuit, quarum *elixivatione*, & *cryſtalliſatione* facta prodiit ſal omni dote ſimile priori, cui præterea quid ſalis mirabilis adhæret, quod omne ponderat drachmas tres cum ſemiſſe, quæ ſalſum & lixivium fortius ſapiunt, & quaſi quid frigidi, urinoſi & amari linguæ & faucibus imprimunt: terra, quam accepi, ponderat drachmam

mam unam, cujus dimidium terra calcaria erat, reliqua argillacea & gryſei coloris.

Reſiduum ab evaporatione aquæ, vulgò & ſordidè *Cuprea*, *Kupfer-Waſſer* dictæ centum librarum, fortius ſalſum, ſuperavit pondere uncias duas, drachmas quinque, & ſcrupulos duos: extractione ſalis ſolito more finita, remanſit mihi reſiduum terreum, gryſeum unciæ unius, & drachmarum ſex cum dimidia, quod ope acidi nitri tentatum effervescentias edidit, quas calor, & odor bituminoſus comitati fuerunt: debilitatum liquorem filtro transjectum, & ope lixivii ſanguinis probatum num haberet partes martiales, vidi hanc terram fovere tales, ſiquidem præcipitatum cæruleo-nigrum ſeceſſit adfuſo tali lixivio ad fundum: illa verò pars terræ, quam adfuſus nitri ſpiritus intactam & in filtro reliquit, quoque cocta ex omni dote argillaceam ſe præbuit, monſtravit: ſal verò cryſtallos formavit ejuſdem naturæ & formæ cum eis, quæ in analyſi priori deſignatæ fuerunt, habent colorem flaveſcentem, ab aëre in pulverem album mutantur, & pondere drachmas tres cum dimidia referunt, atque ſaturatæ cum oleo vitrioli ſeleniticæ indolis cryſtallos procreant.

Reſiduum centum librarum aquæ, fruſtra, & inconſultè *Purgans*, vulgò *Purgier-Waſſer* vocata, parùm ſalſum pondere drachmas undecim æquavit, inde ſalis drachmæ duæ, & totidem terræ gryſeæ obtinentur: ſal & terra cum prioribus adæquatè congruunt.

Principia Fontis *Aciduli* ab aëre copioſiſſimo, aqua exuberante, ad contenta ſolida partim ſalſa, partim terrea circiter ut ſexcentum & quadraginta ad unum ſe tenente; ab alcali foſſili ad terras ut quinque ad quatuor, à terra calcaria, atque argillacea ad terram merè vitreſcentem ut duo ad unum ſeſe ſiſtentibus, nec non ab evidentioribus petrolei, vel cujuſdam alius bituminoſi indiciis certò com-

ponuntur; atque una libra aquæ *Acidulæ* plurimum aëris, & ad minimum grana novem solidorum fovet.

Ferè eædem partes constituunt scaturiginis *Sulphureæ* aquam, alia tamen sub ratione; nec enim huic, ut priori, tanta vis aëris viget, & major est portio ejus aquæ ad solida, quum hæc solummodo ad illam ut unum ad mille, quadringenta, & quadraginta circiter se habeant, sal verò, ut plurimum alcali fossile, sit ad terras partim calcarias, partim argillaceas, & vitrescentes, ut tria & dimidium ad unum: aliquid quoque ferrei, salis mirabilis, & bituminosi in se condit; ast sulphur nullo vestigio reperire est; includit verò libra una hujus aquæ ad plurimum grana quatuor solidorum.

Cupream aquam efficiunt parcior aër, aqua copiosa, quæ tamen multò minore, quam in aliis, proportione ad solida occurrit; siquidem solummodo, & circiter unam solidorum partem quadragentis & octogintis partibus fluidis superet, & ita, ut libra una hujus laticis granis ad minimum tredecim solidorum imprægnata sit, quorum terræ partim calcariæ, partim argillaceæ, & martiales ad salia probè alcalina, nullatenus media, computatæ veniunt, ferè ut quadraginta, & duo ad decem, & unum dimidium. Etiam quid bituminosi ipsi inhæret. Omni cupro caret.

Purganti aquæ vix non eadem adesse principia detegitur; ast tam parva sub ratione ejus sal & terra vigent in una aquæ libra, ut calculum proportionis haud mereri videantur. Uno verbo aliis multo debilior, vix efficax, & nullatenus purgans meritò reputari potest.

Videntur in genere multum aëris, alcali fossile, cui aliquid calcis accessit, cum terra calcaria, vitrescente, certioribus petrolei, vel alius bituminosi indiciis harum aquarum principia sub diversa ratione constituere. *Sulphuream* præterea quid salis mirabilis ingreditur.

VIRES aquarum ſcaturiginis *Acidulæ*, & *Cupreæ* ſibi ſunt adfines, & meritò abſorbentes, demulcentes, emollientes, fortius abſtergentes, ſtimulantes, penetrantes, incidentes, aperientes, depurantes, & lenius roborantes haberi merentur: *Sulphureus* fons dictis proximè accedit, videtur tamen ejus aqua mitioribus agere viribus, meliùſque ut topicum inſervire: ab aqua verò *Purgante*, minimè alvum ducente, parum aut nihil virium præ aliquibus aliis minùs compoſitis, magis ſimplicibus aquis exſpectari poteſt; & mihi videtur, quod tamquam topicum, ad balnea potius, quam ad potum, & alvum laxandam adhiberi debeat. *Cuprea* verò aqua, falsò ſic dicta, modo ad ejus qualitates ſenſibus occurrentes, & ad partes illam componentes curatius adtendere velimus, profecto omnes alias congeneres, & conterraneas aquas minerales, licet adeò levis, & guſtui grata non ſit, ac ipſa *Acidula*, viribus ſuperare videtur, atque ad minimum æque ſalubriter, ac valide agit, optimas, & ſalubres corpori ægroto inducit mutationes; adeòque optandum manet, ut Medici hujus laticis vires, quas ſenſus, quas ratio adeò probas arguunt, iteratis tandem obſervationibus firmius ſtabilirent.

USUS acidulæ EXTERNUS hactenus nullus; INTERNUS verò vetuſtior æque, ac frequens, & ſecurus viget; mox enim per ſe, mox lacti nupta, tepida, frigidaque potatur, & inprimis ſole æſtuante jam à longo retro tempore à multis ſanis, & ægrotis ut grata ſummo cum levamine & ad ſcaturiginem, & in aliis noſtræ regionis tractibus copiosè hauritur, variiſque morbis deſtruendis longe felicius opponitur, quorum jam temporibus SCHENCK (8) datam enumerationem, ſi denuò dare vellem, utique multò nimis profuſus forem. Interim varia æque, ac ſolida, & fida docuit experientia varios diverſorum temporum Medicos, quod hæc aqua præſertim quaſdam ſanguinis acredines, & ſpiſſitudines corrigat,

avertat, eliminet, optime excernenda & fecernenda promoveat, actiones vitales, & animales præcipuè expediat, ordinet, adjuvet. Illam in febribus inflammatoriis, malignis impunè & commodè pro potu hauriri, & præfertim hyftericis, atque hypochondriacis mirè conducere, hos fanare, SCHENCK (9) propriis confirmat obfervatis, cui in multis benè confentit Celeberr. D. HOFFER (10) qui illam fæpius confulit, exhibuitque hominibus, quandoque eorum humores diluendi, fibræ vifcerum roborandæ forent, nec non in adfectibus hypochondriacis, vifcerum infarctu & obftructione, hæmorrhoidibus fuppreffis, catameniorum fluxu irregulari, uteri, aliifque hæmorrhagiis, in nephralgia, & dyfuria à vifcido, vel acri oriundis. Experientiffimus D. BACCARA M. D. & *Colmariæ* Phyficus literis (11) ad me humaniffimè datis dicta obiter, fed paffim confirmat, additque hos latices inprimis morbis cutis, renum, uteri, fluori albo, debilitati, paralyfi, & doloribus artuum diverfis optime mederi, conferre; viditque Adfinis mihi æftumatiffimus D. D. EHRHART arthriticum plurium annorum, nullo remedio fublevatum, ejus confilio his aquis variè, & diutius utentem pulchrè reftitutum, & duas hyftericas abinde fanatas quoque obfervavit. Solent, nefcio qua authoritate, vel credulitate ducti, feducti aquam fontis *Purgantis* fcopo alvum ducendi, & fruftra quidem, nifi falibus acuata mediis affumatur, fæpe copiofius & damnosè bibere; alias enim alvum nullatenus fubducit.

EXTERNUS verò USUS præfertim aquæ fic dictæ *Sulphureæ* fat frequens & copiofus floret; hanc enim fcaturiginem ad balnea varia, calida, tepida, frigida vario modo corpori adplicanda probè & fructu adhibent, quæ fæpius mira præftant, & eo magis dictis in morbis, fi *acidularum* ufum infimul comitentur, has utcunque melius adjuvant. Præfertim verò à dictis Clariff. Me-

dicis in paralyſi, pareſi, arthritide, rheumatiſmis, doloribus diverſis artuum, ulceribus, papulis, puſtulis, & ſcabiebus variis, nec non contuſione, echymoſe & tumoribus deprædicantur. Probè tamen Cl. D. HOFFER *L. c.* de paralyticis ab apoplexia monet, tales ægrotos his laticibus parcius & cautius interne, & externe uti debere; additque, omnes arthritide & pertinaci rheumatiſmo detentos, hæc balnea ſibi diu adplicantes, ſæpius & melius, quam ullis ſeſe reſtitutos, adjutos edixiſſe, & eas mire laudaviſſe aquas.

Quod *Cuprea* ſcaturigo vix ullo floreat uſu, maxime miror: atque, quin publice profitear, vix ullas Alſatiæ aquas his merito antiponi, aut præferri poſſe, meliuſque de nobis mereri, mihi obtemperare nequeo, videturque, hos latices minerales non ſolum viribus, ſed & ſitus commodo, atque amœnitate omnibus ſuis conterraneis facile palmam, præmiumque præripere. Interim omnes bonos, optimoſquæ artis ſaluberrimæ fautores rogo, ut medicatu horum fontium obſervata medica adaugere, ditare velint.

(1) *Salivallis Acetoſell. Mineral. Beſchreibung.... eines mineraliſchen Sauerbrunnen-Waſſers.... zu Sulzmatt... Baſel* 1617. 8.
(2) *L. c.* T. I. p. 14. T. II. p. 83.
(3) *L. c* p. 11. utique hæc conjectura majorem fidem mereri videtur, ſi ad hæc GUINTHER & JOH. BAUHIN *L. c.* de acidulis *Geberſweilenſibus* conferantur.
(4) SCHENCK *L. c.* p. 14. & ſqq.
(5) Quid immo IDEM *L. c.* p. 9. teſtatur, quod accolæ *Aciduli* fontis latices pro potu ordinario, uſu culinarum, & condimento ciborum, ne ſal commune ipſis opus eſſet, plerumque & omni cum commodo adhibuerint.
(6) Idem *L. c.* p. 16. has denominationes adducit.
(7) *L. c.* p. 20.
(8) *L. c.* p. 23. & ſqq.
(9) *L. c.* p. 29. & 30.
(10) Litteris ſuprà adlegatis.
(11) *Colmariæ* 12. Januarii 1769. conſcriptis.

§. VIII.

WATTWEILERANUS FONS, Gallis *les Eaux, ou bains de Wattweiler*, Germanis *das Wattweiler-Bad*, quem ſcriptis magis, minuſve conſentientibus, ad hiſtoriam, analyſin, vires ejus, & rem medicam haud plenè, & verè facientibus orbi literato innoteſcere voluerunt GUINTHER (1) ESTCHENREUTER (2) GÆBEL (3) JOH. BAUHIN (4) Clar. BACHER (5) Illuſt. SCHŒPLIN (6) & Cl. MOREL (7) qui omnes ſuperavit, meliora dedit, & hujus aquæ naturam curatius inveſtigavit, illumque leniſſime martialibus, & vix compoſitis aquis adſcribi poſſe, patebit.

Historia. Oppidum Alſatiæ ſuperioris *Wattweiler* ad montis *vogeſi* radicem, in monticulo molliter edito, ſat alto conſpicuum cujus ad oppoſitos, continuos, una leuca, & magis ad occaſum diſtantes montes vallis *S. Amarini* minerarum auri, argenti, cupri, & ferri fodinæ ſat divites, & multæ occurrunt, quæ hodiè neglectæ ante aliquot luſtra clareſcebant. Aëre liberiore & puriore, agris, vineis, ſilvis, & pratis fertiliſſimis, amœniſſimis, aquis fontalibus, rivuliſque optimè inſtructum, ditatum diſtat, ad ſui ortum aliquibus centenis paſſibus à via regia montana, ad meridiem ab oppido *Sennheim* una leuca, ad ſeptentrionem ab oppido *Sultz* duabus circiter leucis. Ejus famam leviter minerales aquæ jam diu auxerunt, quæ ad oppidi occasûs meridiem, & ad quadragintos circiter paſſus in monticuli declivitate, & valle anguſta, argilla, & ochra divite, & pratis amœnis, lætâ colorum ἁρμογῆ pulcherrimè ludentibus, & ſuaviſſimè odoratis floribus æſtate ſerta, adornata, tecta duæ ſcaturigines, à ſe invicem duabus circiter perticis regiis diſtantes jugiter proſiliunt, quarum major maxime uſitata majorem, tectum, lapideum conſtituit puteum,

quem magna ſemper replet quantitas aquæ, quæ tubis ligneis, plerumque ochrâ, & croco ferri incruſtatis, pro diverſo medentium ſcopo, & ægrotorum re frigida, vel in caldariis calefacta ad balnea, & labra ſat commoda, ampla, quibus & inſimul menſa lautâ peritus aquilex, & optimus hoſpes pro rei ſtatu & neceſſitate æque commodè ac curatè proſpicit, proprio pondere, & liquore deſcendentes, copia, & impetu profluentes ducuntur. Altera minor, minuſque latice abundans, vix, aut non uſitata, neglecta vilependitur, nec hujus mentionem ulterius feram. Superflua utriuſque aqua terminos, & oras puteorum horizontales tranſcendens, exuberans rivulum prata irrigantem, multo limo rubiginoſo, croco, & ochra ferri refertum, nullis piſcibus ditatum, aliis planitiem agrorum petentibus aquis immiſſum conſtituit. Homines hujus loci plerumque robuſti, vivaciores, longævi ſunt; mirum tamen videtur, pleraſque plebeias, & indigenas fæminas bronchocele, tamquam morbo endemio, laborare.

Qualitates. Limpida eſt hæc aqua, bullis aëreis à fundo putei ad ſuperficiem aquarum jugiter ſe elevantibus referta, pellucida, inodora, ſapore aliqualiter auſtero, quaſi ferruginoſo linguam adficiens, tactu mollis, maxime levis, hyeme nunquam glaciatur, licet magis frigeat, quam æſtate, qua vix non tepet.

Experimenta. Calore ſolis, aut balneo *Mariæ* fota, tepefacta, copioſiùs aërem ſub ſpecie bullularum copioſiorum eructat, exhalat: cum ſanguine, urina, bile, lacte, albumine, & vitello ovorum facillimum init connubium, diutius ſervandum, quin in floccos, aut grumos cogantur: nec cum lacte etiam diutius ebulliens ullam mutationem, aut coagulum profert: attamen ſaponem Venetum haud diſſolvit, potius deſtruit: cretâ ſolutione argenti ſaturatâ chartæ bibulæ tinctæ, vaſi hac aqua pleno ſupertenſæ, & illud benè claudentes, diutius ſic

relictæ nullatenus nigrescunt: gallæ contusæ latici injectæ eam non rubicundam, nec nigram reddunt, sed nycthemero tandem cum ipsis flavet: nec succi vegetabiles cærulei, nec chartæ cæruleo tinctæ his aquis vel per se, aut etiam igne reductis, inspissatis imbutæ, madidæ colorem suum mutant: cum acido vitrioli fortius effervescunt: & eo ad majorem acorem saturatæ laticis libræ sexdecim, dein cautius evaporatæ, exsiccatæ procreant massam albam, micantem, compositam, salsam & floccos nivis sistentem: duæ drachmæ alcali fixi siccioris quatuor hujus aquæ unciis solutæ, illam lacteam absque ulla effervescentia, vel præcipitato reddunt: duæ unciæ aquæ calcis illius quatuor unciis unitæ aquæ mineralis limpitudinem turbant, tollunt, atque, quin odor oriatur urinosus, sedimentum, copiosa lanugine vasis fundum dealbans, dimittitur: decem guttæ aceti plumbi unciis aquæ quatuor instillatæ lacteum colorem, & copiosum album præcipitatum, plumbumque cornuum, igne tentatum efficiunt: purioris argenti in nitri acido soluti guttæ sexdecim mixtæ libris duabus aquam lacteam, & sedimentum purpurascens reddunt, quod arte tractatum se argentum cornuum sistit: huic aquæ igne coactæ reductæ si adjicitur vitrioli acidum, tunc adhuc fortius effervet, & vapores albos exhalat, qui plane eodem odore, & vi nares feriunt, ac illi solent, qui exsurgunt, quando fortius vitrioli acidum sali marino destruendo adjicitur, miscetur: mercurii sublimati soluti guttæ quadraginta adfusæ unciis aquæ quatuor, in ejus superficie nubeculam vario iridis colore ludentem, & pulverem auroræ similem, versicolorem ipsi interspersum nycthemeri spatio, absque ullo præcipitato, formant: mercurii in acido nitri soluti guttæ quadraginta mixtæ quatuor unciis aquæ nullum sedimentum citrinum dejiciunt: quatuor hujus unciæ nuptæ uni spiritus salis ammoniaci drachmæ erant subalbidæ: quando ejus unciæ duæ in argenti

ti parisini vase, vel cochleari ad siccitatem usque exhalantur, tunc evaporatæ nec aurei, nec nigri coloris maculas ipsi imprimunt: solutio vitrioli viridis cum hac aqua mixta non mutat colorem: certæ hujus laticis quantitati, evaporatione reductæ, si duæ partes spiritûs vini *rectificati* adfundantur, tunc floccos, tanquam nivem, brevi ad fundum dimittit: sexaginta, & sex libræ hujus aquæ in balneo *Mariæ*, cautius evaporatæ, ut nequidem versus exsiccationem odoris fœditatem formarent, residui salsi rufescentis drachmas duas, quadraginta, & quinque grana exhibent, quod crystallos in apices collectas, & erectorum species dumetorum refert, cujus major portio à sale GLAUBERI, altera ab aliqua terra absorbente, & alcalina, cui quid ferri, & acidi marini inhæret, constituitur: hujus residui grana octo ferreæ palæ ignitæ inspersa, & loco commissa tenebroso, nec flammam, nec arsenici, sulphuris, aut alium odorem alienum edunt: si parum residui in dimidia aquæ destillatæ uncia dissolvitur, & syrupo violarum miscetur, color idem permanens, etiam spatio duodecim horarum, & ultra gratè cæruleus ludit: scrupulus dimidius residui aqua destillata solutus, cum octo spiritûs salis ammoniaci guttis mistus jugiter lactescentem procreat liquorem: cum uncia dimidia infusi gallarum si solvitur residui scrupulus dimidius, nulla oritur mutatio infusi: croci, & ochræ ferri, quæ sub forma crustarum, & pulveris flaventis adhærent tubis aquam ducentibus, certa quantitas igni violento, & crucibulo commissa, totaque ignita, magnete facillimè adtrahitur: hæc terra martialis æqualibus salis ammoniaci partibus unita, crucibulo, & igne tractata admodum grato visui spectaculo flores citrinos, albos, rubros, sanguineos, brevi evanescentes, & sibi jugiter subsequentes producit: remanet verò in crucibuli frigefacti fundo pulvis ex gryseo-nigricans, saporis croci martis astringentis: ochra ferri, & limus rubiginosus, probè

ſiccus, ſi nitro in crucibulo fuſo ſenſim infundantur, tunc ſcintillæ pulchrius micant, nitrum deflagrat, & parum detonat: ochræ ferri grana decem addita infuſi gallarum unciæ ſemi, hoc adeo evidenti, & forti tingunt nigrore, ut etiam ſex elapſis menſibus per modum atramenti ſcriptorii ſervire potuerit.

Principia ejus ſunt multum aëris, copioſiſſima aqua, cujus libra una circiter, & vix ſubſtantiæ ſolidæ, ſalſo terreæ grana tria fovet; præterea terræ calcariæ, ſelenitum, & martialis pauxillum, nec non alcali foſſilis, acidi marini, & vitrioli, atque phlogiſti pauciora continet veſtigia, quæ contenta ſolida ad ejus fluida circiter ſe tenent ut unum ad mille, nongenta, & viginti.

Vires maximè ab ejus puritate, levitate, & ſubtilitate majore dependere videntur; ſunt autem emollientes, diluentes, liquantes, abſtergentes, temperantes, penetrantes, leniſſimè incidentes, roborantes, & abſorbentes.

Usus internus haud adeò frequens, & meritò, quum ipſam aquam puriorem, ſimplicem viribus parum ſuperare poſſe conſtet, modò ad ejus qualitatum, & principiorum naturam, atque rationem ſeriò adtendere velimus, licet non nulli authorum (8) hunc laticem diverſis in morbis, à rigido, acri, & mucoſo ortis optimos edidiſſe effectus obſervatione varia convicti enuntient, ſtatuant. Aſt quis Medicorum ignorare poterit, & an non eadem æque mira aquæ ſimplici leviori ſæpius, & recte adtributa, optimè effecta legimus (9) quotidie videmus? eo magis, ſi Externus ejus Usus quoque accedit, qui vario ſub balneo multiplex, frequens rectè & meritò occurrit, atque ægrotorum confluxu, commodo, & ſanatione citatis authoribus optime probatur, laudatur in morbis à rigiditate fibrarum, articulorum, muſculorum, horumque debilitate, à ſpiſſitudine varia, & acrimonia diverſa, & nervorum vitiis genitis. Celeberr. D. HOFFER ferè eadem literis adlegatis confirmat, & propria

edoctus experientia statuit, hanc aquam externè adhibitam certius opitulari cuti morbosæ, rheumatismis, viscerum, & glandularum obstructionibus, & infarctui, sabulo renum, & vesicæ, hæmorrhoidum, & catameniorum suppresso, & inordinato fluxui, atque chlorosi. Propriis quoque observatis convictus vidit D. EHRHART fæminam valdè hystericam, diversis, & maxime probatis repugnantem medelis, unicè, & optimè his balneis valdè tepidis, diutiùs protractis, continuatis sanatam, aliosque arthriticos, rheumaticos iisdem sublevatos observavit. Limum laticis rubiginosum, undequaque depositum arguit Cl. MOREL (10) tamquam topicum, cum successu feliciore adhiberi posse tumoribus serosis, artubus distortis, tendinibus, & ligamentis laxatis.

(1) *L. c.* p. 94. cui, ut sequentium plurimi, quoque accedit HERZOG *Elsasische Chron.* L. II. c. 42.
(2) *L. c.* p. 29. edit. Germ.
(3) *L. c.* p. 87. edit Germ.
(4) *Histor. admirab. font. Bollens.* L. III. c. 41. p. 226. nec vestigium commemorationis hujus fontis in CASPAR. BAUHIN scriptis reperire potui, licet eum opusculi citandi p. 6. Cl. MOREL adleget.
(5) M. D. & Practicus *Thannæ* multa cum celebritate vigens, *Bericht von dem Wattweiler-Wasser, Basel.* 1741. 8 edidit, & variis fictis principiis hanc aquam, & verba infarsit.
(6) *L. c.* T. I p. 14. T. II. p. 96.
(7) M. D. Anatom. Chirurg & Art. Obstetric. dexterrimus *Colmariæ* demonstrator *Analyse des Eaux minerales de Wattweiler à Colmar* 1765. 8. edidit, doleo aliquæ hujus opusculi, aliàs sat boni, ratiocinia, & conclusiones, inprimis chemicas, & alias obiter, conceptas, inductas, eo magis, quum sæpe producta, ut educta assumantur.
(8) Clariss. BACHER & MOREL.
(9) FRID HOFFMANN in suis egregiis scriptis passim, & præcipuè *Oper. Omn. Suppl.* II. *Part.* I. p. 220. & sqq edit. *Genev.* 1753.
FLOYERS *L. c.* passim.
HAHN M. D. *Unterricht von Kraft, und Würckung des frischen Wassers... Breslau* 1754. 8.
(10) *L. c.*

§. IX.

Latus utique, & fertilissimus mihi pro hac vice apertus erat campus differendi de aëre, & locis Alsatiæ, salubritate, & amœnitate florentibus, de peregrinatione, & rusticatione nostrorum ægrotorum, ut mediis totidem haud minùs necessario, ac variè ad eorum salutem optime facientibus, & aquarum mineralium medelam præsertim adjuvantibus. Multam quoque ad hæc, & aquas prolatas pertinentem, & malè multis solitam varii ratiocinii farraginem, quam aliis, qui possibili, & imaginatione ludere amant, sponte, & lubentius relinquo, addere, cumulare faciliùs potuissem; & ne, actum egisse, limites disceptationis medicæ transgredi, videar repetendo illa, quæ ad omnium dictorum fontium usum particularem, hujus cautelas, diætas, & corporis motus necessariò spectant, liceat mihi ad passim prolatos provocare authores, apud quos, quid agendum, aut evitandum sit, plerumque magis, minusve discussum, dijudicatumque reperire est. Addam, quod omnino singulis, & omnibus, modo fontibus medicatis uti velint, quam maximi interesse debeat, ut talem medicationem in se nunquam suscipiant, nisi prius optimo probi Medici consilio adjuti fuerint, cui pro singulari morbi varietate, & diverso uniuscujusque statu semper, & serio incumbit, modo hujus, aut illius fontis usum pro hac aut illa ratione solida rejicere, vel adprobare, ægrotis diætam, aliaque necessaria consulere, accommodare, statuere. Conamini juvenili, nova, & vetusta proferenti parcas B. L. enixè rogo, cogitesque mecum, modo meliora, magisque ad lubitum, & mentem tuam facientia non satis floridè, & solidè exaraverim, sequentis gnomes finem:

Cui nova sola placent, cui cuncta recentia sordent;
Sordet & in cunctis illius arbitrium.

TANTUM.